

DEMONSTRATIIVIEN KÄYTTÖ RADIOPUHEKIELESSÄ

Suomen kielen
pro gradu-tutkielma
Tampereen yliopistossa
lokakuussa 2006

Katariina Kinnunen

Tampereen yliopisto
Kieli- ja käännöstieteiden laitos
KINNUNEN, KATARIINA: Demonstratiivien käyttö
radiopuhekielessä
Pro gradu-tutkielma, 62 s.
Suomen kieli
Lokakuu 2006

Tutkimus tarkastelee demonstratiivipronominien ja samaan leksikkoon kuuluvien pro-adjektiivien ja pro-adverbien käyttöä radiopuhekielessä. Tutkimuksessa selvitetään, millaisia tehtäviä demonstratiiveilla radiopuheessa on ja millaiset syyt ohjaavat niiden valintaa. Lisäksi tutkitaan demonstratiivien käyttöä eri tekstilajeissa eli ohjelmatyypeissä, joita ovat juonto-ohjelmat, haastattelut ja uutiset.

Aineistona on kuusi tuntia nauhoitettua puhetta Tampereen radiosta, joka on yksi Ylen Radio Suomen paikalliskanavista. Aineisto on nauhoitettu ja litteroitu vuosina 2000 ja 2001. Tutkittavia demonstratiiveja löytyi yhteensä 1278 kappaletta. Tutkimus kuuluu lingvistisen pragmatiikan ja semantiikan alaan, ja metodi on lähinnä aineistolähtöistä keskustelunanalyysiä. Teoriaosuudessa on esitelty eri tutkijoiden näkemyksiä suomen kielen demonstratiivien käytöstä. Tutkimuksen tarkoitus on kartoittaa, tukevatko tämän työn tulokset ja missä määrin eri tutkijoiden näkemyksiä.

Aineistossa käytetään suhteellisen vähän tilanteista viittaamista, sillä se vaatii useimmiten näköyhteyden puhujan ja kuulijan välille, mikä radiopuhekielessä toteutuu lähinnä haastatteluohjelmissa. Näin ollen suurin osa viittauksista on tekstuaalisia. Tekstuaalisen viittaamisen valtademonstratiivi on odotetusti se, mutta yllättävää on tämä-demonstratiivin runsas käyttö viittaamassa myös toisen puhujan tuotokseen. Sillä voidaan katsoa olevan metaforista läheisyyttä luova tehtävä puhujan ja puheenaiheen välille. Samalla tavoin tuodemonstratiivia käyttämällä puhuja voi ottaa metaforista etäisyyttä sanomaansa. Radiopuhekielessä käytetään demonstratiiveja myös diskursaaliseen eli lähikontekstittomaan viittaamiseen. Näillä demonstratiiveilla on esittelevä tai yhteiseen tiedonpiiriin viittaava tehtävä.

Demonstratiivien käyttö on yleisintä haastatteluohjelmissa, joissa käytetään juonto-ohjelmiin verrattuna enemmän tilanteista ja diskursaalista viittaamista. Uutisissa demonstratiiveja käytetään vähän.

Asiasanat: pragmatiikka, keskustelunanalyysi, radio, demonstratiivipronominit

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
1.1. Tutkimusaiheesta	1
1.1.1. Tutkimuksen taustaa	1
1.1.2. Tutkimustehtävä	2
1.2. Aineisto	3
1.2.1. YLE radio Suomi	3
1.2.2. Oma aineistoni	3
2. TEOREETTISTA TAUSTAA	6
2.1. Suomen kielen pronominisysteemi	6
2.2. Demonstratiivipronominit ja muut demonstratiivit	7
2.3. Referenssi ja määräisyys	10
2.4. Deiksis ja anafora	12
3. DEMONSTRATIIVIEN ERILAISET TEHTÄVÄT	13
3.1. Tilanteinen käyttö	14
3.1.1. TÄMÄ	15
3.1.1.1. Lokaalisuus	15
3.1.1.2. Temporaalisuus	17
3.1.1.3. Esittelevyys ja läheisyys	18
3.1.2. TUO	20
3.1.2.1. Omaa lähipiiriä kauemmas viittaaminen.....	20
3.1.2.2. Osoittavuus ja etäisyys	21
3.1.2.3. Temporaalisuus	22
3.1.3. SE	23
3.1.3.1. Lokaalisuus	24
3.2. Tekstuaalinen käyttö	24
3.2.1. TÄMÄ	25
3.2.1.1. Omaan tuotokseen viittaaminen ja esittely...	25
3.2.1.2. Toisen tuotokseen viittaaminen	27
3.2.2. TUO	29
3.2.2.1. Toisen tuotokseen viittaaminen	29
3.2.2.2. Omaan tuotokseen viittaaminen	30
3.2.3. SE	32
3.2.3.1. Omaan tuotokseen viittaaminen	32
3.2.3.2. Toisen tuotokseen viittaaminen	33
3.2.3.3. Lokaalisuus	34
3.3. Diskursaalinen käyttö	35
3.3.1. TÄMÄ	35
3.3.1.1. Esittelevyys	35
3.3.1.2. Tunnistuttavuus	37
3.3.2. TUO	39
3.3.2.1. Esittelevyys	39
3.3.2.2. Tunnistuttavuus	40
3.3.3. SE	42
3.3.3.1. Esittelevyys	42
3.3.3.2. Tunnistettavuus	43
4. DEMONSTRATIIVIT ERI OHJELMATYYPEISSÄ	45

4.1. TÄMÄ	47
4.1.1. Tilanteinen käyttö.....	47
4.1.2. Tekstuaalinen käyttö	48
4.1.3. Diskurssaalinen käyttö.....	50
4.2. TUO	51
4.2.1. Tilanteinen käyttö	51
4.2.2. Tekstuaalinen käyttö	52
4.2.3. Diskurssaalinen käyttö	54
4.3. SE	55
4.3.1. Tilanteinen käyttö	55
4.3.2. Tekstuaalinen käyttö	55
4.3.3. Diskurssaalinen käyttö	58
5. PÄÄTELMÄ	59
LÄHTEET	62

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimusaiheesta

1.1.1. Tutkimuksen taustaa

Suomen demonstratiivipronominien (ja laajemmin myös muiden demonstratiivisten sanojen) tehtävistä ja käytöstä on esitetty useita käsityksiä, jotka perustuvat lähinnä tilanteisiin, joissa demonstratiiveilla on referentin konkreettista, spatiaalista sijaintia ilmaiseva merkitys. Muun muassa Aarni Penttilä, Terho Itkonen ja Matti Larjavaara ovat kuvanneet demonstratiiveja juuri tästä etäisyysoppositiota hyväksi käyttävästä näkökulmasta käsin.

Uuden näkökulman demonstratiivien käyttöön on tuonut Ritva Laury, jonka käsityksen mukaan puhujan alue (sphere) ei olekaan välttämättä spatiaalinen vaan se vaihtelee jatkuvasti vuorovaikutuksen edetessä. Demonstratiivin valinta voi myös hänen mukaansa ilmaista referentin saavutettavuutta sosiaalisesti ja kognitiivisesti, eikä pelkästään konkreettisesti. Näin ajateltuna puhuja voi demonstratiivivalinnallaan ilmaista esimerkiksi suhdettaan referenttiin. (Laury 1997: 58-60)

Demonstratiivien käyttöä aidossa puhetilanteessa on tutkinut myös Eeva-Leena Seppänen. Hän tarkastelee väitöskirjassaan (1998) , kuinka demonstratiivipronomineja *tämä*, *tuo* ja *se* sekä persoonapronominia *hän* käytetään viittaamassa keskustelun osallistujaan. Myös hän on Lauryn kanssa samoilla linjoilla siitä, että demonstratiivin valinnalla on myös kontekstia uudistava merkitys.

Palaan edellä mainittujen tutkijoiden demonstratiivijärjestelmää koskeviin käsityksiin tarkemmin tuonnempana työni teoriaosuudessa.

1.1.2. Tutkimustehtävä

Tutkimukseni käsittelee demonstratiivin valintaa radiopuhekielessä. Pyrin tutkimuksessani selvittämään, millaiset syyt ohjaavat demonstratiivin valintaa ja mitä merkityksiä eri demonstratiiveilla puhekielessä on. Lisäksi tarkastelen, löytyykö demonstratiivien käytössä eroavaisuuksia eri tekstilajien eli tässä tapauksessa ohjelmatyyppien välillä. Samalla vertaan analyysini tuloksia eri tutkijoiden käsityksiin suomen demonstratiivisysteemistä.

En ole rajannut tutkimustani pelkästään demonstratiivipronominien käyttöön, vaan olen ottanut mukaan myös pro-adjektiivit ja pro-adverbit, koska oletan niiden valintaa ohjaavan samat periaatteet kuin pronomineillakin.

Työni kuuluu lingvistisen pragmatiikan ja semantiikan alaan, ja metodini on lähinnä aineistolähtöistä keskustelunanalyysiä. Työni rakenteen olen suunnitellut siten, että aluksi esittelen pronominisysteemiä sekä yleisesti että suomen kielen kannalta. Tämän jälkeen keskityn kuvaamaan eri tutkijoiden käsityksiä suomen demonstratiivisysteemistä ja kokoamaan niistä yleislinjoja, joihin vertaan omaa aineistoani. Tarkoitukseni on siis selvittää, tukeeko oma aineistoni aiempia käsityksiä demonstratiivien käytöstä ja missä määrin. Lopuksi aion myös verrata aineistoni kolmea ohjelmatyyppiä toisiinsa ja katsoa, mitä eroja ja yhtäläisyyksiä niistä löytyy.

Päädyin juuri tähän aiheeseen oikeastaan sattumalta. Alun perin tarkoitukseni oli tutkia lähinnä muoto-opillisia eroja kahden eri murrealueen radiokanavan välillä. Jo nauhoituksia tehdessäni huomioni kiinnittyi kuitenkin demonstratiivien huomattavan suureen määrään, ja kiinnostukseni nimenomaan tätä ilmiötä kohtaan kasvoi ja päätin lopulta keskittyä siihen.

1.2. Aineisto

1.2.1. YLE Radio Suomi

Radio Suomi kuuluu valtion omistaman Yleisradio Oy:n alaisuuteen, ja sillä on valtakunnallisten lähetysten lisäksi myös 20 maakuntakanavaa, joiden lähetysaika on arki-aamusta alkultaan. Radio Suomi ilmoittaa vuonna 2003 olevansa ”valtakunnallinen ja alueellinen uutis-, palvelu- ja kontaktikanava, jonka ohjelmistoon kuuluvat myös urheilu ja viihde”. Vuoden 2003 ohjelmatarjonnasta oli 41 % musiikkiviihdettä, 15 % ajankohtaisohjelmia, 12 % muuta viihdettä ja 11 % uutisia. Loput 20 % koostuivat populaarikulttuurista, urheilusta, tiede- ja opetusohjelmista sekä asiaohjelmista. (<http://www.yle.fi>)

Kaikista radion kuuntelijoista Ylen kanavia kuuntelee päivittäin 51 %. Radio Suomen osuus kaikista kuulujoista on 35,5 %, joten se on Ylen kanavista kuunnelluin ja samalla koko maan suosituin radiokanava (<http://www.yle.fi>).

1.2.2. Oma aineistoni

Aineistonani on kuusi tuntia vuosina 2000 ja 2001 nauhoitettua puhetta Tampereen radiosta, joka on yksi Ylen Radio Suomen paikalliskanavista. Päädyin lukuisien radiokanavien joukosta juuri Ylen Radio Suomen kanavaan lähinnä siksi, että kyseisellä kanavalla esitetään suhteellisen runsaasti myös puheohjelmia. Näin sain aineistooni selkeitä kokonaisuuksia, joita ei katkaista jatkuvasti musiikilla. Alun perin olin nauhoittanut ja litteroinut saman verran eli kuusi tuntia aineistoa myös toiselta Radio Suomen paikalliskanavalta,

Pohjois-Karjalan radiosta, mutta tutkimusongelman tarkentuessa pelkästään demonstratiivien käytön tarkasteluun huomasin aineistoni olevan turhan suuri tutkimusongelmaan nähden. Ehdin myös jo litteroidessani huomata, että näiden kahden kanavan välillä ei näyttänyt olevan juurikaan eroavaisuuksia demonstratiivien esiintyvyydessä ja käytössä, joten toisen kanavan aineisto ei olisi tuonut varsinaisesti mitään uutta tutkimukseeni. Päätin valita aineistoksi nimenomaan Tampereen radion aineiston lähinnä siitä syystä, että olen elänyt suurimman osan aikuisiästäni Tampereella.

Nauhoittamani puhe jakautuu kolmentyyppisiin ohjelmiin: juonto-ohjelmiin, haastatteluihin ja uutisiin. Juonto-ohjelmissa soitetaan paljon musiikkia, jonka välissä toimittaja jutustelee kuulijoille ajankohtaisista aiheista, kuten kaupungin tai maakunnan tapahtumista ja kanavan tulevista ohjelmista. Haastattelut tehdään useimmiten muualla kuin studiossa eli lähinnä paikan päällä. Toimittajan lisäksi haastatteluohjelmissa esiintyy yksi tai useampia haastateltavia. Heillä kaikilla on tietenkin sekä puhujan että kuulijan roolit ja lisäksi näköyhteys toisiinsa, kun taas yleisö kuulijan roolissaan on näköyhteyttä vailla. Siksi haastattelijan eli toimittajan tehtävänä on toimia yleisön ja haastateltavan välillä siten, että myös yleisö pysyy haastattelussa hyvin mukana. Käytännössä tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että varsinkin pitkän haastattelun ollessa kyseessä toimittaja saattaa välillä kerrata haastattelun aiheen, paikan ja haastateltavan/haastateltavien nimen/nimet ja välittää kuulijoille myös näköhavaintojaan haastattelupaikalta, mikäli se on haastattelun kannalta olennaista. Kolmas ohjelmatyyppi, uutiset, eroaa edellisistä eniten siinä, että se edustaa oikeastaan kirjoitettua kieltä. Uutiset on aina kirjoitettu etukäteen, ja toimittaja vain lukee ne. Pidän tämän ohjelmatyyppin mukana työssäni, sillä näin voin myös verrata demonstratiivien esiintyvyyttä ja käyttöä puhutussa ja kirjoitetussa kielessä.

Aineistoni koostuu siis pääasiassa toimittajien puheesta. Ainoastaan haastatteluohjelmissa olen ottanut mukaan myös haastateltavien puheet, jotta keskustelun kulusta ja demonstratiiviviittauksista saa täydellisen kuvan. En kuitenkaan keskity tutkimuksessani haastateltavien demonstratiivivalintoihin, vaan kohteenani ovat nimenomaan toimittajat. Päädyin rajaamaan kohdettani näin, koska ensinnäkin aineistoa on niin runsaasti, että jonkinlainen karsiminen oli paikallaan, ja toisaalta tuntuu mielekkäämmältä keskittyä yhden ammattikunnan kielenkäyttöön ja tehdä eräänlainen profiili toimittajista demonstratiivien käyttäjinä. Toki olen huomionut myös haastateltavien puhetta siltä osin, kuin uskon sillä olevan merkitystä toimittajan demonstratiivivalintojen kannalta.

Olen litteroinut aineiston karkeasti, sillä tutkimustehtäväni ei edellytä erityisen tarkkaa litteraatiota.

2. TEOREETTISTA TAUSTAA

2.1. Suomen kielen pronominisysteemi

Pronominit kuuluvat nominien ryhmään, mutta eivät ole muiden nominien tapaan luokittavia tai kuvailevia. Niiden avulla käsitellään puheenalaisia tarkoitteita luokittamatta niitä leksikaalisesti. Substantiivi kertoo puhuteltavalle tarkoitteen lajin suoraan, mutta pronomini kertoo kontekstinsa avulla, onko tarkoite tunnistettavissa ja millä tavoin. Joitain, hyvin yleisesti luokittavia piirteitä pronomineillakin toki voi olla, kuten esimerkiksi pronominin *joku* viittaaminen ihmiseen ja *jokin* muuhun kuin ihmiseen.

Pronominit muodostavat suppean luokan, jonka jokaisella yksittäisellä ryhmällä on omanlaisiaan piirteitä sekä taivutuksessa että syntaktisessa käyttäytymisessä. Suomen pronominiryhmiä on seitsemän: persoonapronominit, demonstratiivipronominit, refleksiivipronominit, resiprookkipronominit, interrogatiivipronominit, relatiivipronominit ja kvanttoripronominit.

Persoon- ja demonstratiivipronominit, jotka ovat pronomineista keskeisimpiä, ovat luonteeltaan deiktisiä ja anaforisia. Deiktiset ilmaukset saavat tulkintansa kunkinhetkisestä kontekstista (esim. *minä* voi tarkoittaa eri henkilöä samassakin tilanteessa puhujasta riippuen). Anaforinen pronomini tulkitaan aiemmin sanotun pohjalta (esim. *Minulla on nuha. Sitä on kuulemma liikkeellä.*)

Pronominit ovat eri perustein muodostuva sanaluokka kuin substantiivit, adjektiivit ja adverbit: ne ovat tavallaan yleisnomineja, joilla kuitenkin on syntaktisia erityisominaisuuksia, kuten kyky saada laajennuksia. Näitä pro-sanoja ovat pronominien lisäksi merkitykseltään pronominimaiset sanat, proadverbit ja proadjektiivit, joilla on pronominikanta (esim. *täällä, näin ja tällainen*).

2.2. Demonstratiivipronominit ja muut demonstratiivit

Demonstratiivipronomineilla viitataan puhetilanteessa havaittaviin ja puhetilanteessa tai tekstissä mainittuihin tarkoitteisiin. *Tämä* ilmaisee tarkoitteen kuuluvan puhujan huomiopiiriin ja *se* puhuteltavan huomiopiiriin. Pronominilla *tu* puolestaan kiinnitetään huomio kummankin huomiopiirin ulkopuolella olevaan tarkoitteeseen. Demonstratiivipronomineja käytetään sekä itsenäisinä NP:inä että substantiivin määritteinä, puheessa usein artikkelimaisina tarkenteina. Demonstratiivisilla proadverbeilla ja –adjektiiveilla (katso taulukko) on samanlaiset deiktis-anaforiset ominaisuudet kuin demonstratiivipronomineilla.

DEMONSTRATIIVI-

PRONOMINI	tämä	tu	se
PROADVERBI	täällä	tuolla	siellä
	näin	noin	niin
	täten	-	siten
	tällöin	tuolloin	silloin
PROADJEKTIIVI	tällainen	tuollainen	sellainen
	tämmöinen	tuommainen	semmoinen

Suomen kielen demonstratiivijärjestelmää tarkasteltaessa näkökulmana on useimmiten *se*, mitä demonstratiivit osoittavat referentin spatiaalisesta sijainnista suhteessa puhujaan tai kuulijaan tai referentin asemasta tekstissä (Seppänen 1998: 38).

Aarni Penttilän mukaan pronomini *tämä* viitataan puhujan lähialueeseen, kun taas *tuon* referentti on kauempana. Lisäksi Penttilä mainitsee pronominiin *tu* liittyvän tunnettuuden piirteen, jolla hän tarkoittaa, että *tu*-pronominin referenttinä voi olla “kuulijan

tuntemaksi oletettu henkilö tai asia”. *Tuo* voi siis viitata myös tarkoitteeseen, joka ei ole havaittavissa, toisin kuin *tämä*, jonka tarkoituksen on Penttilän mukaan aina oltava konkreettinen. Pronomini *se* puolestaan on vähiten osoittava, ja useimmiten sillä viitataan anaforisesti eli taaksepäin johonkin aiemmin mainittuun tarkoitteeseen.(Penttilä 1957: 510.)

Terho Itkosen (1966: 421) käsitys demonstratiivijärjestelmästä eroaa merkittävästi Penttilän näkemyksestä. Itkosen mukaan pronomini *tuo* vaatii yhteistä havaintopiiriä puhujan ja kuulijan välille ja sitä voidaan käyttää vain konkreettisesti ja tilannesidonnaisesti. *Se*-pronomini on Itkosen mukaan kuulijakeskinen eli viittaa kuulijan havaintopiiriin. Näin ollen Itkonen asettaa *tämän* ja *sen* pariaksi, joista edellinen on puhujakeskinen ja jälkimmäinen kuulijakeskinen(Itkonen 1966: 421.)

Matti Larjavaara (1990: 95-96) jäsentee demonstratiiveja etäisyysoppositiota käyttäen. Aivan kuten Penttilä, Larjavaarakin esittää *tämän* puhujakeskiseksi ja puhujalähiseksi ja *tuon* puhujakeskiseksi ja ei-puhujalähiseksi. *Se* puolestaan on ei-puhujakeskinen ja ei-puhujalähinen. Ei-puhujalähisyydellä voidaan Larjavaaran mukaan tarkoittaa kuulijakeskisyyttä eli *se*-pronominia käyttäessään puhujan on havainnoitava kuulijan sijaintia ja huomion kohteita.

Edellä mainitut tutkijat lähtevät liikkeelle siitä, että demonstratiiveilla ilmaistaan ennen kaikkea referenttien konkreettista, spatiaalista sijaintia. Vaikka samanlainen etäisyyden osoittaminen voidaan toki siirtää myös abstraktille tasolle, jolloin se ilmaisee esimerkiksi sosiaalista ja kognitiivista etäisyyttä, tuo Ritva Laury (1997:58-60) kuitenkin uudenlaisen näkökulman suomen kielen demonstratiivien käyttöön. Hänen mukaansa *tämä* -pronomini ilmaisee, että puhuja viittaa tarkoitteeseen, joka sillä hetkellä on hänen omalla alueellaan (sphere), joka ei välttämättä käsitä kuulijaa. *Tämä* -pronominia

käytetään, kun halutaan esitellä referentti kuulijalle, kun taas pronomiinilla *tu* osoitetaan referenttiä. *Tuo* asettaa referentin puhujan alueen ulkopuolelle, kun taas *se* asettaa referentin kuulijan alueelle. Laury ei kuitenkaan puhu alueista pelkästään spatiaalisessa, konkreettisessa mielessä, vaan hän korostaa, että eri demonstratiiveja käyttämällä ilmaistaan sosiaalista ja kognitiivista etäisyyttä tarkoitteen ja vastaanottajan/kuulijan välillä. (Mts. 59 - 60)

Ison suomen kieliopin(2004:711) mukaan demonstratiivit jakautuvat kolmeen ryhmään sen mukaan, miten vuorovaikutustilanteen osapuolet jakavat käytössään olevaa fyysistä, sosiaalista ja mentaalista tilaa. Kolmijako saattaa ilmetä konkreettisenä välimatkana puhujaan ja puhuteltavaan. Tällöin puhuja viittaa itseään lähellä olevaan tarkoitteeseen demonstratiivilla *tämä* ja kauempana olevaan demonstratiivilla *tu*. Konkreettisen välimatkan lisäksi demonstratiivivalinnalla voi viestiä myös suuntautumistaan ja tulkintaansa tilanteesta. Tällöin puhuja voi esimerkiksi viitata samaan ja koko ajan yhtä kaukana sijaitsevaan tarkoitteeseen eri demonstratiiveilla riippuen hänen omasta suhtautumisestaan tilanteeseen ja tarkoitteeseen.

Demonstratiiveilla voi viitata myös käynnissä olevan keskustelun osiin. *Tämä* voi viitata puhujan omaan tuotokseen ja tuoda mukaan uuden puheenaiheen tai näkökulman. *Tuo* taas voi viitata toisen vuoroon tai ilmaista etäisyydenottoa sanotusta.(Mts.712)

Demonstratiiveilla *tämä* ja *tu* tehdään tyypillisesti ensimmäinen maininta, jonka jälkeen siirrytään *se*-demonstratiiviin. *Se* on useimmiten luonteeltaan anaforinen, sillä se lähestyy tarkoitetta puhujan tiedon kautta, jolloin tarkoitteen oletetaan olevan pääteltävissä saman tai aiemman keskustelun perusteella. Puheessa se toimii myös ensimmäisenä, kun tarkoite on kuulijan huomion kohteena. Kirjoitetussa kielessä se viittaa yleensä anaforisesti tarkoitteeseen, sillä

kirjoittajalla on tietoa lukijan huomiopiiristä lähinnä sen kautta, mitä on tekstissään maininnut.(Mts. 712)

Demonstratiiviset proadjektiivit kohdistavat huomion tarkoitteen ominaisuuksiin, joten niitä käytetään mm. adjektiivien yhteydessä. Itsenäisenä NP:nä proadjektiivi viittaa tyyppiin, vaikka puheena olisikin yksilöity tarkoite. Jos tarkoite on mainittu, proadjektiivi ilmaisee luokan samuutta, ei samatarkoitteisuutta. Substantiivin tarkenteena proadjektiivi on yksi indefiniittisyyden osoituskeino.(Mts. 714)

Demonstratiiviset lokatiiviset proadverbit ilmaisevat paikkoja ja alueita saman deiktisen kolmijaon mukaan kuin pronominit (*siellä* kuten *se*, *täällä* kuten *tämä* ja *tuolla* kuten *tu*). Proadverbeilla on summittaista ja tarkempaa sijaintia ilmaisevat eli laaja- ja suppea-alaiset variantit, joista vain edelliset (esim. *siellä*, *täällä* ja *tuolla*) ovat muodoltaan proadverbeja. Suppea-alaiset proadverbit (esim. *siinä*, *tässä* ja *tuossa*) ja pronomien paikallissijat ovat samannäköisiä.(Mts. 715-717)

2.3. Referenssi ja määräisyys

Substantiivilausekkeen eli NP:n tyypillinen tehtävä on kielellinen viittaaminen. Kun sama entiteetti mainitaan samassa yhteydessä useammin kuin kerran, NP:tä ei välttämättä toisteta, vaan se voidaan korvata anaforisilla kielenaineksilla. Viitattaessa tarkoitteeseen, joka on tilanteessa läsnä tai muuten ilmeinen, käytetään deiktisiä aineksia. Nämä ovat sellaisia kieliopillisia ja leksikaalisia elementtejä, jotka liittävät ilmauksen kontekstiinsa, aikapaikkaisiin kehyksiinsä (Mts.1349).

Demonstratiivipronominista koostuva NP on luontaisesti määräinen(eli definiittinen) eli sen tarkoite on puhujan ja puhuteltavan

tunnistettavissa ja erotettavissa muista vastaavista. Määräisyys ei kuitenkaan edellytä puhujalta tai puhuteltavalta tarkoitteen, esim. henkilön, tuntemista, vaan olennaista on tarkoitteen tunnistettavuus tilanteessa. (Mts.1352-1353)

Kun NP:ssä on tarkenteena demonstratiivipronomini, tarkoitteen tunnistaminen tapahtuu usein nimenomaan tämän pronominin perusteella. Samalla se suhteuttaa tarkoitteen kontekstiin, puhetilanteen osallistujiin ja meneillään olevaan toimintaan. Pronomini *se* ilmaisee, että tarkoite oletetaan riittävän tunnetuksi joko edeltävästä puheesta tai entuudestaan. Pronominit *tämä* ja *tuo* puolestaan viittaavat tarkoitteisiin, jotka ovat tilanteessa tavalla tai toisella läsnä. *Tämä* osoittaa, että esiin on otettu aiemmin käsittelemätön tarkoite tai uusi näkökulma jo tunnettuun tarkoitteeseen, kun taas *tuo* mm. osoittaa tarkoitetta, joka ei ole puhetilanteessa keskeinen. *Se* on määräisenä tarkenteena niin tavallinen puhutussa kielessä, että sen on katsottu tehtävältään muistuttavan määräistä artikkelia. Vastaavalla tavalla toimivat myös demonstratiiviset proadverbit paikallissijaisen substantiivin tai muun ajan tai paikanilmauksen yhteydessä. Artikkelimaista *se*-pronominin käyttöä esiintyy mainitun tarkoitteen uudelleenmaininnoissa ja muutenkin silloin, kun puhuja vetoaa keskustelijoiden yhteiseen tietoon.(Mts1356)

Myös epämääräisyyden osoittamiseen voidaan käyttää demonstratiivisia pro-sanoja, kuten *semmoinen*, *tämmöinen* ja *tuommoinen* (ja niiden *lainen*-loppuiset vastineet). Samoin demonstratiivisia tarkenteita *tämä* ja *tuo* käytetään tarkoitteiden esittelyyn.(Mts1354)

2.4. Deiksis ja anafora

Deiktiset ja anaforiset keinot ovat molemmat indeksaalisia, kontekstiin tukeutuvia, mutta ne painottuvat hieman toisistaan poikkeavalla tavalla. Deiktisillä keinoilla ohjataan vastaanottaja panemaan merkille jotakin hänen huomiopiirissään olevaa, kun taas anaforisella ilmauksella viitataan tarkoitteeseen tai tilanteeseen, joka on tekstin perusteella ilmeinen tai jonka voi mm. pronominin valinnan tuella päätellä tai tulkita. Demonstratiivipronomineja käytetään sekä deiktisesti että anaforisesti. Puhetilanteessa ero ilmauksen anaforisen ja deiktisen käytön välillä ei välttämättä ole selvärajainen: viittauksen kohde voi löytyä yhtä hyvin edeltävässä tekstissä olevan ensimmäinnän kautta kuin ilmetä meneillään olevasta toiminnasta ja esim. siihen liittyvistä eleistä.(Mts.1364-1365)

3. DEMONSTRATIIVIEN ERILAISET TEHTÄVÄT

Tässä luvussa esittelen demonstratiivien käyttöä koko aineistossani ylipäänsä. En ole erotellut demonstratiiveja omiin alalajeihinsa, toisin sanoen pronomineihin, adjektiiveihin ja adverbeihin, vaan esimerkiksi käsite *tämä*-demonstratiivi pitää sisällään kaikki samaan leksikkoon kuuluvat sanat. Tähän ratkaisuun olen päätenyt ensinnäkin siksi, että olen halunnut välttää liikoja alalukuja, jotka vaikeuttaisivat kokonaiskuvan hahmottamista, ja toisaalta siksi, että usein esimerkiksi jotkut adverbit esiintyvät aineistossa niin harvakseltaan, että niiden käsitteleminen erikseen ei olisi mielekäästä saati tarkoituksenmukaista.

Olen liittänyt analysoimani esimerkit kappaleiden loppuun, numeroinut ne alaluvun mukaan ja lisännyt perään aakkosjärjestyksessä etenevän kirjaimen tunnistimeksi. Viitatessani juuri tiettyyn esimerkkiin olen selvyuden vuoksi liittänyt tämän tunnistekoodin sulkeisiin.

Olen ryhmitellyt demonstratiivit viittaustapansa perusteella kolmeen pääryhmään: tilanteisesti, tekstuaalisesti ja diskursuaalisesti viittaaviin (taulukko 1).

Taulukko 1. Demonstratiivit koko aineistossa.

<i>TILANTEINEN</i>				
TÄMÄ	lokaalinen	141		
	temporaalinen	119		
	esittelevä	20		
TUO	lokaalinen	32		
	temporaalinen	10		
	osoittava	18		
SE	lokaalinen	10		
	temporaalinen	1		
Yhteensä:		351		
<i>TEKSTUAALINEN</i>				
TÄMÄ	oma tuotos	153		
	toisen tuotos	96		
TUO	oma tuotos	63		
	toisen tuotos	25		
SE	oma tuotos	373		
	toisen tuotos	56		
	lokaalinen	34		
Yhteensä:		800		
<i>DISKURSAALINEN</i>				
TÄMÄ	esittelevä	39		
	tunnistuttava	6		
TUO	esittelevä	20		
	tunnistuttava	19		
SE	esittelevä	21		
	tunnistuttava	22		
Yhteensä:		127		
YHTEENSÄ: 1278		TÄMÄ	TUO	SE
		574	187	517

3.1. Tilanteinen käyttö

Tilanteisella viittaamisella tarkoitetaan nähtäviin, kuultaviin, kosketettaviin tai muilla tavoin havaittaviin, puhetilanteessa läsnä oleviin kohteisiin viittaamista. Samoin tilanteisesti voidaan viitata

kohteisin, jotka voidaan vain hahmottaa nähtävän, kuultavan tai muuten havaittavan pohjalta. (Larjavaara:2001:17-18)

Tilanteisen viittaamisen valtademonstratiivi aineistossani on *tämä*. Tilannesiteisesti viittaavia *tämä*-pronomineja tai sen proadjektiiv- tai proadverbimuotoja löytyi aineistostani yhteensä 280 kappaletta. *Tämä*-pronomini ja samaan leksikkoon kuuluvat adverb- tai proadverbimuotoja löytyi aineistostani yhteensä 280 kappaletta. *Tämä*-pronomini ja samaan leksikkoon kuuluvat adverb- tai proadverbimuotoja löytyi aineistostani yhteensä 280 kappaletta. *Tämä*-pronomini ja samaan leksikkoon kuuluvat adverb- tai proadverbimuotoja löytyi aineistostani yhteensä 280 kappaletta. Ne ovat joko spatiaalisesti tai ajallisesti lähelle puhujaa tai puhehetkeä. Ne ovat siis puhujalähisiä ja lisäksi myös puhujakeskisiä, sillä viittaamisen ymmärtääkseen kuulijan on suhteutettava valittu demonstratiivi puhujan sijaintiin puhehetkellä. Ajoittain demonstratiivilla saatetaan myös viitata sekä puhujan että kuulijan yhteiseen sijaintiin. Lisäksi joihinkin tilanteisiin *tämä* –demonstratiivin viittauksiin sisältyi myös esittelevä tai läheisyyttä korostava sävy.

Demonstratiivia *tu* käytetään aineistossani tilanteiseen viittaamiseen 60 kertaa. Useimmiten sitä käytetään lokaalisesti, mutta ajoittain myös ei –lokaalisesti ja temporaalisesti. Lisäksi sillä on aina selkeästi osoittava tehtävä.

Se –demonstratiivia käytetään tilannesiteisesti vain 11 kertaa.

3.1.1. TÄMÄ

3.1.1.1. Lokaalisuus

Valtaosa tilannesiteisistä *tämä* -demonstratiivin viittauksista on luonteeltaan lokaalisia (141) eli paikkaan viittaavia ja ne esiintyvät NP:n osana. Syynä näin suureen määrään lienee se, että radiopuhekielessä toimittajan on jatkuvasti osoitettava kielellisesti sijaintiaan esimerkiksi suhteessa haastateltavaan tai muihin

Lisäksi aineistossa on paljon laaja-alaisten proadverbien viittauksia erilaisiin maantieteellisiin alueisiin (3111g). Suurin osa lokaalisista proadverbeista on osana NP:tä, ja lokaalisia paljaita demonstratiiveja käytetään vain silloin, kun sijainti aiemmin kerrotun perusteella on kuulijalle selvä. Näin ollen kyseisissä tapauksissa on myös anaforista eli tekstissä taaksepäin viittaamista mukana (3111h).

***Tässä** nimittäin seuraavaksi olisi levylautasella - - (3111d)*

*Tervetuloa vaan kuulolle **tässä** toivottelee Tiina- - (3111e)*

***Täältä** Tampereen radion studiosta- - (3111f)*

***Täällä** Pirkanmaalla- - (3111g)*

*Te koitte sen **täällä** heti moottoritien avajaisten jälkeen - - (3111h)*

3.1.1.2. Temporaalisuus

Tilanteisessa viittaamisessa *tämä*-demonstratiivin muotoja käytetään paljon myös temporaalisessa eli ajallisessa viittaamisessa. Tällaisia tapauksia oli yhteensä 119 kappaletta. Laskin ajallisiksi viittauksiksi kaikki sellaiset viittaukset, joissa viittauskohde oli ajallinen kokonaisuus (3112a). *Tämä*-demonstratiivi kuuluu myös kiinteästi moniin ajan ilmauksiin, kuten *tällä hetkellä* tai *tänä päivänä* (3112b), joten tällaiset tapaukset lisäävät huomattavasti temporaalisten viittausten määrää.

Paljaita *tämä* -pronomineja tai saman leksikon adverbeja löytyi melko vähän. Niitä käytetään enimmäkseen viittaamassa meneillään olevaan puhehetkeen (3112c, 3112d ja 3112e) mutta joskus myös lähimenneisyyteen (3112f). Jälkimmäisessä tapauksessa *tämä* – demonstratiivi ikään kuin nostaa menneen ajan esiin.

Tämä lähetys kestää- - (3112a)

Kello on reilun kolmen minuutin kuluttua kuusitoista tänä torstai-iltana. (3112b)

Mitä tästä eteenpäin sinun poliisiurallasi tapahtuu- - (3112c)

Tästä jatkaa Antti elikkäs Huovilan Antti- - (3112d)

Nii ei se tähän voi päättyä tietysti - - (3112e)

Tässä viime päivinä on puhuttu paljon julkisesta liikentestä - -(3112f)

3.1.1.3. Esittelevyys ja läheisyys

Tilanteisiksi viittauksiksi laskin myös ne 20 *tämä*-demonstratiivinmuotoa, joihin sisältyy esittelevä tai läheisyyttä ilmaiseva sävy ja joille ei löydy korrelaattia tekstistä. Ne oivalletaan siis lähinnä tilanteen kautta, vaikka myös aiemmin sanotulla on toki jonkinlainen merkitys tarkoitteen löytymisessä.

Suurimmassa osassa näistä tapauksista *tämä* esiintyy NP:n osana jonkin uuden, mutta tilanteesta käsin oivallettavan, tarkoitteen esiinnostajana. Lisäksi se myös ilmaisee monissa tapauksissa puhujan olevan konkreettisesti lähellä tarkoitetta (3113a, 3113b, 3113c ja 3113g). Kyseisissä esimerkeissä on meneillään haastattelu, ja toimittaja ikään kuin esittelee kuulijoille näkemäänsä ja samalla ilmaisee sijaintiaan suhteessa tarkoitteeseen.

Joissakin tapauksissa (3113e ja 3113f) tarkoite ei ole konkreettinen, vaan se on muulla tavalla läsnä oleva asia. Edellisessä esimerkissä

toimittaja kuvailee huonetta, jossa hän odottaa haastateltavaa, ja seuraavassa lausumassa hän vihjaa tämän kertovan kohta *tästä harrastuksestaan*. Näin ollen viittaus ei ole mielestäni tekstuaalinen, vaikka teksti osaltaan antaakin tilanteelle taustaa, vaan toimittaja tavallaan yllättää sanomalla, että kyseessä on harrastus. Näin hän ikään kuin esittelee uuden aiheen, johon tilanne (ja osittain myös teksti) on antanut taustaa.

Aineistosta löytyi myös yksi tapaus (3113d), jossa demonstratiivi esiintyi paljaana. Viittaus on selvästi tilannesiteinen ja esittelevä, vaikka tarkoite mainitaankin ennen demonstratiivia.

*Ollaan Rautunselän rannassa **tämän** vitosen numeron viiden numeron takana-* - (3113a)

*Täytyy sanoa kyllä - - **tämä** uusi moottoritie niin kyllä se vetää-* - (3113b)

*Mutta **tämä** maisema säilyy - -*(3113c)

*Mitä merkkejä **nää** ovat - -* (3113d)

*Pikapuoliin hän kertoisi **tästä** harrastuksestaan-* - (3113e)

***Täähän** on hyvin mielenkiintosta toimintaa vanhassa maalaistalossa-* - (3113f)

***Tämä** Turkansaari sijaitsee Oulujoessa-* - (3113g)

3.1.2. TUO

3.1.2.1. Omaa lähipiiriä kauemmas viittaaminen

Lokaalisia *tuo* –demonstratiivilla tehtyjä viittauksia löytyy aineistosta yhteensä 32 kappaletta eli huomattavasti vähemmän kuin *tämä* –demonstratiivilla tehtyjä. Tätä varmasti selittää se, että *tuo* –demonstratiiville on ominaista paitsi puhujakeskisyys myös osoittavuus, joka yleensä edellyttää näköyhteyttä puhujan ja kuulijan välille. Koska tätä näköyhteyttä ei toimittajan ja radionkuuntelijan välillä koskaan ole, rajoittuu sen käyttö lähinnä haastatteluohjelmiin, joissa osoittaminen haastateltavalle on mahdollista. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että osoittaminen ilman näköyhteyttä olisi mahdotonta, sillä eri demonstratiiveja käyttämällä toimittaja voi sijoittaa itsensä jatkuvasti eri etäisyyksiin viittauskohteista. Toimittajan täytyy kuitenkin yleensä antaa enemmän kielellistä informaatiota kuulijalle, jotta tämä tietää, mitä suuntaa tai paikkaa puhuja milloinkin tarkoittaa (3121d ja 3121e).

Tästä syystä paljaita *tuo* –demonstratiiveja käytetään aineistossa vähän. Niitä voi kuitenkin esiintyä esimerkiksi tilanteissa, joissa viittauskohde on helposti tilanteesta pääteltävissä, kuten esimerkissä 3121a, jossa ennen kyseistä lausumaa on juuri tullut sääennuste ja jossa toisaalta myös pilvisyyden ja pimeyden mainitseminen auttavat demonstratiivin kohdistamisessa. Toisaalta joskus paikka, johon demonstratiivilla viitataan, voi olla epämääräinen ja merkityksen kannalta epäolennainenkin (3121b ja 3121c), joten ei haittaa, vaikka se ei kuulijan mielessä täysin tarkentuisikaan. Sen tehtävänä voi olla vain suunnan osoittaminen itsestä poispäin.

Mutta eipä tuolla mitenkään niin pilvisen pimeän hämärän hyssyäkään vielä ole - (3121a)

*Päästetään poika pois **tuolta** elikkäs Leo Eläin. (3121b)*

*Uutta rakennusta **tuohon** juuri syntyy - - (3121c)*

***Tuolla** vielä yksi rekka ainakin painelee raskasta liikennettä Valkeakoskelta **tuon** vanhan kolmostien riippusillan ylitse ja vetten takana **tuossa** lähellä on sitten **tuo** Visavuori ja Karipaviljonki - - (3121d)*

*(moottoritie) veti meikäläisenkin **tuonne** Iittalaan saakka ku kuvitteli että **tuosson** muitakin käännöksiä mut nyt on niin hassusti että Pekka Järvinen **tuolta** kahvilaravintola Sääksmäen sillasta- - (3121e)*

3.1.2.2. Osoittavuus ja etäisyys

Aineistossani on myös 18 kappaletta tilannesiteisiä *tuon* – demonstratiiveja, jotka eivät ole varsinaisesti lokaalisia eli paikkaan viittaavia vaan joilla on pelkästään osoittava ja konkreettista etäisyyttä ilmaiseva luonne.

Kahdessa ensimmäisessä esimerkissä (3122a ja 3122b) toimittaja keskustelee kahden matkailualan yrittäjän kanssa tulevaisuuden näkymistä ja viittaa kauempana (ei näköetäisyydellä) oleviin yrityksiin *tuon* –pronominilla. Paitsi osoittavuutta ja etäisyyttä niissä voi aistia myös eräänlaista tunnettuuden ilmaisemista, sillä molemmat yritykset ovat varmasti haastateltaville hyvin tuttuja.

Seuraavassa esimerkissä (3122c) toimittaja käyttää *tuon* –pronominia viitatessaan hänen itsensä ja haastateltavansa yhteisessä havaintopiirissä oleviin karkkeihin ja vahvistaa osoittavaa viittaustaan lisäämällä perään lokaalisen proadverbin *tuolla*. Seuraavassa esimerkissä (3122d) on aivan samantyyppinen tilanne, jossa toimittaja

ikään kuin ohjaa haastateltavansa katseen pronomiivalinnallaan oikeaan kohteeseen.

Tuo Sääksmäen Neste - -(3122a)

Tuo Karipaviljonki - -(3122b)

Tuo karamellitarjonta tuolla- - (3122c)

Tästä harrastuksestaan joka minusta näyttää varsin vakavalta kun tuota kaappia katselee- - (3122d)

3.1.2.3. Temporaalisuus

Tuo –demonstratiivia käytetään aineistossani myös ajallisissa viittauksissa yhteensä kymmenen kertaa. Se on siis harvinainen verrattuna temporaaliseen *tämä* –demonstratiiviin mutta kuitenkin jonkin verran käytössä. Kun *tämä* viittaa yleensä meneillään olevaan aikaan tai hetkeen, näyttää *tuota* viittaavan joko tulevaisuuteen (3123a ja 3123b) tai menneisyyteen (3123c ja 3123d). Jälkimmäisissä esimerkeissä paikallissijaiset demonstratiivit voisi nähdä myös jonkinlaisina lokaaliviittauksina, mutta mielestäni niillä on kuitenkin vahvempi ajallinen merkitys. Esimerkin J1b *tuossa* määrittää ajan adverbia *äskettäin*, vaikka ei olekaan sijoittunut pääsanansa eteen ja esimerkkiin H1a voisi kuulija mielessään lisätä jonkin ajallisen ilmauksen, kuten *tossa äskettäin* tai *tossa vähän aikaa sitten*.

Me pulahdamme syysviileään ja varsinkin märkään tuossa noin kello viisitoista- - -(3123a)

Tuonne juhannuksen alle- - (3123b)

Tossa juttelin Marjatta Laineen kanssa- - (3123c)

Ja kun äsken ihmettelin tuossa postimerkin korkeaa hintaa- - (3123d)

3.1.3. SE

3.1.3.1. Lokaalisuus

Koska aineistoni koostuu radiopuheesta, on tilannesiteisen *se* – demonstratiivin esiintyvyys odotetusti vähäistä. Niitä löytyy vain 11, joista kymmenen on luonteeltaan lokaalisia. Tilannesiteinen *se* viittaa kuulijan havaintopiiriin, ja koska toimittajalla ei ole (tilannesiteistä) yhteyttä radionkuuntelijan havaintopiiriin, jää tällaisen demonstratiivin käyttö mahdolliseksi ainoastaan toimittajan viitatessa haastateltavan havaintopiiriin. Suurin osa tapauksista oli juuri tällaisia (3131a, 3131b ja 3131c).

Esimerkissä 3131b toimittaja ja haastateltava ovat katselemassa postimerkkejä, kun toimittaja viittaa *siellä* –demonstratiivin avulla luultavasti lähempänä haastateltavaa kuin itseään olevaan merkkiin. Samanlainen tapaus on myös 3131c, jossa ollaan elokuvateatterissa haastattelijan viitatessa haastateltavan alueelle. Esimerkissä 3131d haastattelija viittaa Vesilahden Samottiin ja käyttäessään proadverbia *siellä* hän viittaa paikkaan haastateltavansa havaintopiiriin kautta. Esimerkit 3131a ja 3131e ovat aineistossa harvinaisempia tapauksia, sillä niissä toimittaja viittaa radionkuuntelijan havaintopiiriin. Esimerkissä 3131a toimittaja osoittaa demonstratiivivalinnallaan viittaamansa paikan olevan kuulijalle tuttu, vaikka kyseistä paikkaahan ei ole edes olemassa, koska kyse on seuraavasta ohjelmasta. Mutta tuttuun paikkaan viittaaminen voikin tässä yhteydessä selittyä sillä, että puheenaiheena on luultavasti monelle kuulijalle hyvin tuttu hahmo ja sitä kautta myös paikkaan voi viitata näin.

Esimerkin 3131e demonstratiivivalinta selittyy siten, että kuulija voi radiostaan kuulla kimalaisen surinan, ja siksi sen sijainnista voidaan puhua *siinä* –proadverbin avulla.

Jaha. Siellä se on. Kyllä te tiedätte. No niin otetaan avaimet tästä ja päästetään poika pois tuolta elikkäs Leo Eläin - -(3131a)

Ja siellä on eduskuntatalo ja stadion ja suurkirkko ihan samaan kuvaan - -(3131b)

Siellä on kaksi kappaletta tämmöstä tuhannen kuudensadan kela viktoria- - (3131c)

Pidätte enkelikursseja erilaisille ryhmille porukoille siellä Vesilahden Samotissa - -(3131d)

Siinä kimalainen yrittää olla kiinnostunut meidän radiolähetyksestämme - -(3131e)

Lisäksi aineistosta löytyy yksi temporaalinen *siellä* –demonstratiivi viittaus, jolla viitataan ajallisesti eteenpäin muutaman tunnin päähän. Demonstratiivivalinnallaan puhuja osoittaa kyseisen aiheen ajankohdan olevan kuulijalle tuttu.

Nuo kirjailijat ovat vuorossa sitten siellä kello kuudentoista jälkeen - - (3131f)

3.2. Tekstuaalinen käyttö

Tekstuaalisella viittaamisella tarkoitetaan tekstiyhteyden, erityisesti tekstissä olevan vasteen eli korrelaatin kautta viittaamista. Teksti voi olla joko puhuttua tai kirjoitettua kieltä, ja korrelaatti voi olla viittaavan demonstratiivin edellä tai jäljessä. Tekstuaalisen tason

viittaamisessa teksti tavallaan korvaa havaittavan tilanteen ja korrelaatiot vain edustavat kielenulkoisen maailman kohteita. Silti niihin viitataan samoin kuin havaittavan tilanteen kohteisiin. Joskus saatetaan myös viitata havaittavissa olevaan kohteeseen tekstuaalisesti, koska tarkoite on mainittu. (Larjavaara 2001:20)

Tämä –demonstratiivia käytetään aineistossani suhteellisen paljon tekstuaalisessa viittaamisessa. Yhteensä tällaisia viittauksia on 249 kappaletta. Niillä viitataan sekä puhujan omaan että toisen puhujan tuotokseen ja ne esiintyvät usein tilanteissa, joissa annetaan lisätietoa puheenaiheesta tai esitellään kuulijalle jotakin uutta.

Tuo –demostratiivilla viitataan tekstuaalisesti 88 kertaa. Sitä käytetään enemmän viitattaessa omaan kuin toisen tuotokseen, ja sillä ilmaistaan useimmiten joko tekstuaalista tai metaforista etäisyyttä tarkoitteeseen.

Se on odotetusti tekstuaalisen viittaamisen valtademonstratiivi myös omassa aineistossani. Viittauksia löytyy peräti 463 kappaletta eli lähes kaksinkertainen määrä verrattuna *tämä* –demonstratiiviin. Suurin osa viittauksista suuntautuu omaan tuotokseen ja vain murto-osa toisen puheeseen.

3.2.1. TÄMÄ

3.2.1.1. Omaan tuotokseen viittaaminen ja esittely

Viittauksista suurin osa, 153 kappaletta, viittaa puhujan omaan tuotokseen. Suurin osa viittauksista on anaforisia eli tekstissä taaksepäin suuntautuvia, mutta joskus *tämä* –demonstratiivia käytetään myös kataforiseen eli eteenpäin viittaamiseen, kuten esimerkin 3211f ensimmäinen demonstratiivi ja esimerkki 3211d. Kun puhuja viittaa omaan tuotokseensa, on *tämä* –demonstratiivin valinta luontevaa, sillä

korrelaatti on tekstuaalisesti lähellä puhujaa. Samalla *tämä* ohjaa myös kuulijaa hakemaan korrelaattia puhujan tuotoksesta tekstuaalisesti läheltä eli juuri sanotusta, samoin kuin tilanteisessa viittauksessa kohdetta etsitään puhujan havaintopiiristä. Jos korrelaatti on juuri mainittu, saattaa toimittaja viitata siihen paljaalla demonstratiivilla (3211a ja 3211b), mutta useimmiten demonstratiivi esiintyy NP:n osana. Demonstratiivin perään lisätään usein pääsana ensinnäkin siksi, että edeltävästä puheesta ei löydy selkeää korrelaattia tai niitä löytyy useita (3211g). Toisaalta pääsanoilla on monissa tapauksissa lisätietoa antava merkitys, eli puhuja käyttää *tämä* –demonstratiivia viitatessaan juuri mainitsemaansa korrelaattiin, jota samalla esittelee lisää: esimerkissä 3211a toimittaja jatkaa paralympialaisten esittelyä lisäämällä demonstratiivialkuiseen lausekkeeseen tiedon, että kyseessä ovat yhdennettoista kilpailut, esimerkissä 3211c toimittaja jatkaa samalla tavalla elokuvan esittelyä lisäämällä, että elokuva on ranskalainen ja esimerkissä 3211e toimittaja esittelee John Lennonin Beatlesin jäseneksi.

Omaan tuotokseen viitataan pronominien lisäksi joskus myös proadjektiivilla (3211h), jolloin Ison suomen kieliopin (2004:714) mukaan adjektiivi ilmaisee luokan samuutta eikä samatarkoitteisuutta. Tässä tapauksessa siis korostetaan aiheiden ominaisuuksia eli kerrotaan, minkä kaltaisia aiheita radion ohjelmistossa on. Joskus toimittaja viittaa oman puheeseensa – ehkä vain vaihtelun vuoksi – myös tapaa korostavalla proadverbilla (3211i).

*Australialaiset ovat ovat todella urheiluhullua kansaa mutta maailmanlaajuisestikin paralympiaurheilu on nyt ottanut ison askeleen eteenpäin. Kisajärjestäjien mielestä - -**nämä** yhdennettoista kesäparalympialaiset ovat vuoden toiseksi suurin urheilutapahtuma-* - (3211a)

Tästä lisää hetken kuluttua - -(3211b)

Siellä ohjelmistossa on - -elokuva Rakkauden kynnyks. Tämä ranskalainen elokuva ottaa suorasukaisesti kantaa - -(3211c)

Tämä ei käynyt ei tullut kuuloonkaan että tällaista voisi tehdä mutta nyt siis - - tämmöinenkin on mahdollista - -(3211d)

John Lennonin piano jolla tämä ex –Beatles sävelsi klassikkonsa - - (3211e)

Onko tämä nyt tyypillistä että vanhat maalaistalot - - muuttuvat karjatiloihin joiksikin muiksi näitä sivuelinkeinoja on löydettävä - - (3211f)

Vuoden nuorisotyöntekijätunnustuksella halutaan myös edistää nuorisotyöntekijöiden jaksamista. Miten raskasta tämä nuorisotyön tekeminen on tänä päivänä - -(3211g)

Tällaisilla aiheilla jatkamme tänään - -(3211h)

Näin säätiödoista - -(3211i)

3.2.1.2. Toisen tuotokseen viittaaminen

Aineistossani *tämä* –demonstratiivilla viitataan yllättävän usein, 96 kertaa, myös toisen tuotokseen. Ison suomen kieliopin (2004:712) mukaan demonstratiivilla *tämä* voidaan viitata puhujan omaan tuotokseen ja tuoda mukaan uusi puheenaihe tai näkökulma, kun taas demonstratiivilla *tuotokseen* viitataan toisen tuotokseen tai ilmaistaan etäisyydenottoa sanotusta.

Omassa aineistossani toisen tuotokseen viitataan huomattavasti useammin *tämä* – kuin *tuotokseen* –demonstratiivilla. Koska oman aineistoni

tulokset ovat tässä suhteessa näin erilaiset verrattuna aikaisempiin tutkimuksiin ja käsityksiin demonstratiivien käytöstä, tuntuu luonteelta etsiä syitä aineistoni luonteesta. Koska kyseessä ovat radio-ohjelmat, on puhujalla eli tässä tapauksessa toimittajalla aina kaksi erilaista kuulijatahoa. Toinen on näissä tapauksissa haastateltava tai joskus toinen toimittaja, joka on fyysisesti samassa tilassa puhujan kanssa. Toinen kuulija on pelkästään kuuloaistinsa varassa oleva radionkuuntelija, jota varten ohjelmaa yleensäkin tehdään ja jonka toivotaan saavan ohjelmista itselleen uutta tietoa tai viihdykettä. Tämän perusteella voidaan tulkita, että toimittaja pyrkii demonstratiivivalinnallaan pitämään puheenaiheen lähellä itseään, ikään kuin käsillä, jotta kuulijan huomio kiinnittyy siihen(3212b, 3212d ja 3212e). Kun tiedetään, että *tuot* –demonstratiiville on tyypillistä osoittavuus ja etäisyyden ottaminen sanotusta, on mielestäni luontevaa, että puhuja ei sitä omassa aineistossani kovin usein käytä. Lisäksi puhuja pyrkii yleensä nostamaan aiheesta esiin uusia asioita ja näkökulmia(3212a ja 3212c), joten myös siinä tehtävässä *tämä* toimii parhaiten, kuten jo aiemmin on omassa ja muissa tutkimuksissa todettu.

Eikö tämä ohjelma ole kuitenkin aika yleisinhimillinen eikö muillakin ryhmillä ole juuri tätä asiaa ajettavanaan - -(3212a)

Nämä sinun jumppaohjeet ovat aika yksinkertasia - -(3212b)

Tämä oli siis tämä teidän sanotaan nyt jos nollavaihtoehto olisi - - (3212c)

Näin sanoit K. Sieranta - - (3212d)

Olet viisas kun kerrot tällaisia asioita - -(3212e)

3.2.2. TUO

3.2.2.1. Toisen tuotokseen viittaaminen

Tuo –demonstratiivilla viitataan aineistossani toisen tuotokseen ainoastaan 25 kertaa. Kuten edellä totesin, on *tämä* –demonstratiivi aineistossani selvästi yleisempi viitattaessa toisen puheeseen, koska puheenaiheet halutaan pitää esillä. *Tuo* –demonstratiivilla voidaan kuitenkin viitata toisen puheeseen silloin, kun korrelaatti ei ole tekstuaalisesti aivan lähellä vaan jopa edellistä aikaisemmissa puheenvuoroissa (3221a ja 3221b). Tällöin sen löytymiseen tarvitaan enemmän osoittamista ja myös pääsanaa vahvistajana.

Toisaalta toimittaja voi valita demonstratiivin *tu* myös silloin, kun hän viittaa toisen tuotoksessa korrelaattiin, joka liittyy läheisesti nimenomaan haastateltavan elämään. Esimerkissä 3221c toimittaja haastattelee elokuvateatterin omistajaa ja viittaa tämän työhön pronomiinilla *tu* osoittaakseen ja alleviivatakseen työn olevan nimenomaan haastateltavalle tuttua. Samoin esimerkissä 3221d haastattellessaan yli kahdeksankymmentävuotiasta aktiivista urheilijaa toimittaja viittaa hänen ikäänsä *tu* –demonstratiivilla osoittaakseen iän olevan nimenomaan haastateltavan elämään kuuluva asia, eikä heille molemmille tuttu ja läheinen asia. Samassa haastattelussa toimittaja viittaa myös haastateltavan postimerkkeilyharrastukseen *tu* –pronomiinilla (3221e) ja osoittaa näin senkin aiheen kuuluvan haastateltavan alueelle. Näyttää siis siltä, että viitattaessa toisen puheeseen *tu* –demonstratiivilla ilmaistaan joko korrelaatin tekstuaalista tai metaforista etäisyyttä puhujaan.

Tuli tuosta viidentoista neljäkymmenen jutusta mieleen siitä kansanparannuksesta - -(3221a)

Nuo autovarkaudet olivat kovasti suosiossa - -(3221b)

Tuo taitaa olla semmoista työtä - (3221c)

Tuon pitkän iän ja hyvän kunnon salaisuus on mikä urheilulaji- - (3221d)

Tuossa täytyy olla varmaan laaja kirjeenvaihtokaveriporukka - - (3221e)

3.2.2.2. Omaan tuotokseen viittaaminen

Tuo –demonstratiivilla viitataan aineistossani myös omaan tuotokseen 63 kertaa, eli se on huomattavasti yleisempi viitattaessa omaan kuin toisen tuotokseen. Esimerkissä 3222a toimittaja on kertonut lyhyesti, millaista säätä Tampereelle on ennustettu, ja viittaa ennusteeseen pronomiinilla *tuou*. Tapauksen voi laskea omaan tuotokseen viittaavaksi, koska puhuja siteeraa ennustetta, mutta osittain sillä on tietysti myös toisen tuotokseen viittaamisen luonne, koska ennuste ei ole toimittajan itsensä laatima. Ehkä juuri siksi toimittaja käyttää etäisyyttä osoittavaa demonstratiivia, sillä samalla hän tulee maininneeksi epäilynsä ennusteen paikkansapitävyydestä.

Monissa tapauksissa toimittaja viittaa *tuou* –pronomiinilla tekstuaalisesti lähelle omaan tuotokseensa. Usein näitä tapauksia (3222b, 3222c ja 3222d) yhdistää kuitenkin se, että NP:n pääsana kuuluu aiheeseen, jota joku toinen toimittaja alkaa pian käsitellä. Näin toimittaja voi pronominivalinnallaan ikään kuin sijoittaa aiheen itsestään kauemmas oman alueensa ulkopuolelle. Joissakin tapauksissa (3222e, 3222f ja 3222g) pronominivalinnalla voidaan myös osoittaa joko negatiivista tai positiivista emotionaalista asennetta puheenaihetta kohtaan. Samaan tulokseen on päätyneet myös Larjavaara (2001:19). Esimerkissä 3222e toimittajan puheesta on selvästi aistittavissa pientä tuohtumusta hänen kertoessaan euroaikaan siirtymisen kustannuksista

yrityksille. Esimerkissä 3222f miestoimittaja viittaa jo aiemmin mainitsemiinsa armeijan jalkarätteihin *tu*o –demonstratiivialkuisella NP:llä. Hänen haikeaa mielentilaansa vahvistaa attribuutti *hylätyt*, mistä voisi päätellä, että toimittajalle itselleen jalkarädit ovat hyvinkin tuttuja armeija-ajoilta. Pronomini *tu*o antaa tähän esimerkkiin myös eräänlaisen yleisen tunnettuuden sävyn ja oletuksen viittauskohteen sijaitsemisesta puhujan ja kuulijan yhteisellä alueella. Myös esimerkissä 3222g on aistittavissa toimittajan emotionaalista kiintymystä puheenaiheena olevaan vanhaan laulajamieheen. Hän on aiemmin esitellyt miehen kuulijoille ja viittaa tähän nyt NP:llä *tu*o *veteraani*. Myös tässä NP:ssä on jonkin verran yleisen tunnettuuden sävyä, sillä onhan tämä laulaja nyt kaikille kuulijoille tuttu: joko jo entuudestaan tai toimittajan tuoreen esittelyn kautta.

Toimittaja käyttää *tu*o –pronominia myös viitatessaan omassa tuotoksessaan hieman etäämmä. Esimerkkiä 3222h ennen toimittaja on kommentoinut juuri päättynyttä kansanparantajan haastattelua toteamalla, että oli itsekkin kokeillut haastattelua kuunnellessaan kansanparantajan suosittelimia jumppaliikkeitä. Hieman myöhemmin hän viittaa samaan asiaan käyttäen demonstratiivia *tu*o. Korrelaatti on siis tekstuaalisesti lähietäisyyttä kauempana, mutta myös sen ilmaisema tapahtuma on jo menneisyyttä, joten esimerkiksi pronomini *tämä* ei siihen oikein soveltuisikaan. Demonstratiivi *se* taas vaatisi, että korrelaatti olisi lähempänä ja siten kuulijan paremmin oivallettavissa.

Ota tuosta nyt sitten selvää - -(3222a)

*Esittelyssä tänään on alueen asukkaille tu*o *rakentamissuunnitelma* - -
(3222b)

Tuo *avantouintikausi on alkanut* - -(3222c)

***Tuo** viikon kylä Tyrisevä kuuluu tällä viikolla Tampereen radiossa muutenkin - -(3222d)*

*No tässä voisi sitten kysyä ihan sivulauseessa että kukahan **tuon** kolme miljardia markkaa lopulta maksaa- - (3222e)*

***Nuo** hylätyt jalkarätit poistetaan varastoista ihan lopullisesti - - (3222f)*

*Huhut tästä vakavasta sairaudesta lähtivät liikkeelle kun **tuon** veteraani perui muutamia esiintymisiään - -(3222g)*

*Tuntu- - aika vaivalloiselta **tuon** pyöritteleminen mutta varmasti tekee hyvää - -(3222h)*

3.2.3. SE

3.2.3.1. Omaan tuotokseen viittaaminen

Demonstratiivi *se* oli odotetusti käytetyin tekstuaalisissa viittauksissa. Sitä käytetään omaan tuotokseen viitattaessa peräti 373 kertaa. Näistä 268 tapauksessa viittaus on anaforinen eli taaksepäin suuntautunut ja 105 tapauksessa kataforinen eli eteenpäin suuntautunut. Kataforisilla viittauksilla tarkoitan tapauksia, joissa puhuja antaa kuulijalle ensin demonstratiivin, johon tämä löytää korrelaatin vasta hieman myöhemmin, kuten esimerkissä 3231a. Useimmiten korrelaattia näyttää edeltävän alistuskonjunktio *että*.

Omaan tuotokseen viittaavalle *se* –demonstratiiville on tyypillistä, että sitä edeltää NP, jossa demonstratiivina on *tämä* tai *tuon*, ja vasta sen jälkeen tarkoitteeseen viitataan käyttämällä demonstratiivia *se* (3231b). Ilmiö on perusteltavissa *se* –pronominin kuulijakeskisellä luonteella, mikä tarkoittaa sitä, että tarkoitteen tulisi olla

viittaushetkellä kuulijan huomiopiirissä. Luonteeltaan esittelevä *tämä* ja osoittava *tuo* sopivat hyvin huomion ”herättäjiksi” tai tarkoitteen merkitsijöiksi, minkä jälkeen tarkoitteeseen voidaan viitata pelkällä *se* –pronominilla. Joissakin tapauksissa, kuten esimerkissä 3231c, demonstratiivia *se* voi edeltää pelkkä tarkoite. Saman sisällön voisi ilmaista myös kataforista viittausta käyttäen (*Se on selvä, että taistelumielialaa löytyy*), mikä onkin tavallisempi tapa ainakin omassa aineistossani. Esimerkissä 3231d näkyy *se* –demonstratiivin käyttö NP:n tarkenteena tarkoitteen uudelleenmaininnassa. Tällaisissa tapauksissa demonstratiivi muistuttaa selvästi määräistä artikkelia, koska se ikään kuin merkitsee tarkoitteen spesifiksi ja kuulijan tietämäksi.

Senhän jokainen tuon uuden väylän läpi ajava huomaa että samanlaista luonnonkauneutta ei moottoritietä ympärille avaudu - - (3231a)

Tämä lähetys kestää - - -seitsemääntoista kolmeenkymmeneen saakka ja *sitä* viettää seurassanne - - (3231b)

Taistelumielialaa löytyy se on selvä mutta sitä ennen vielä Eino Grön - - (3231c)

Jätämme Jussin keräilemään kortteliralleja Tyrisevään - - ja ne rallit soivat sitten lauantaina - - (3231d)

3.2.3.2. Toisen tuotokseen viittaaminen

Toisen tuotokseen viitattaessa demonstratiivi *se* on huomattavasti harvinaisempi kuin omaan tuotokseen viitattaessa. Tapauksia löytyy vain 56 kappaletta. Ne ovat luonnollisesti kaikki anaforisia ja lähes aina NP:n tarkenteita. Luultavasti paljaita demonstratiiviviittauksia ei

käytetä viittaamassa toisen puheeseen, koska usein tarkoite on sen verran kaukana tekstuaalisesti, että on varmempaa viitata siihen pääsanan kanssa. Mahdollisia tarkoituksia voi myös joskus olla useampia, joten sekaannuksien välttämiseksi on tarkoite syytä toistaa.

Että sellaisia pamauksia Jussi Iivonen kyseli - -(3232a)

Niin tuossa se sauna rinteessä alapuolellamme jököttää - - (3232b)

*Ota kuitenkin yksi tuommoinen voisiko sanoa lihavointi siitä tekstistä -
--(3232c)*

3.2.3.3. Lokaalisuus

Aineistosta löytyy myös sellaisia tekstuaalisia *se*-demonstratiivien viittauksia, jotka ovat luonteeltaan paikkaan viittaavia eli lokaalisia. Näitä tapauksia löytyy aineistostani 34 kappaletta. Vaikka useimmiten lokaaliset viittaukset ovat tilannesiteisiä, voi paikkaan viitata myös tekstuaalisesti eli tekstin kautta. Tämä tarkoittaa sitä, että yleensä ensimmäinnassa viittaus on tilannesiteinen, mutta tämän jälkeen se voidaan katsoa myös tekstuaaliseksi, koska viittauksen kohteena oleva paikka on jo mainittu.

Puhutaan Pispalan haulitornista - - -aikoinaan siellä valmistettiin hauleja - - (3233a)

Pirkkalan eritasoliittymän rampeilla on menossa maakaasutyö tänäänkin siellä on nopeusrajoitus - - (3233b)

3.3. Diskurssaalinen käyttö

Diskurssaalisella käytöllä tarkoitetaan sellaista demonstratiivien käyttöä, jossa korrelaattia ei löydy tilanteesta tai tekstistä vaan ennemminkin puhujan ja kuulijan yhteisestä tieto – ja elämänpiiristä. Tällainen demonstratiivi on aina NP:n tarkenteena, sillä kuulija oivaltaa tarkoitteen aina pääsanana avulla. Demonstratiivin tehtävänä on yleensä joko tunnistuttaminen tai esittelemine. (Larjavaara 2001:21) Monissa tapauksissa voi olla sekä esittelevyyden että tunnistettavuuden piirteitä.

Tämä –demonstratiivilla tehtyjä diskurssaalisia viittauksia löytyy aineistostani yhteensä 45 kappaletta. *Tuo* esiintyy diskurssaalisena 39 ja *se* 43 kertaa.

3.3.1. TÄMÄ

3.3.1.1. Esittelevyys

Esitteleviksi luokiteltuja diskurssaalisia *tämä* –demonstratiiveja löytyy aineistostani 39 kappaletta. Niille on tyypillistä se, että tarkoitetta ei löydy lähikontekstista vaan puhuja käyttää demonstratiivia uuden asian esittelyyn. Valitessaan pronominin *tämä* puhuja myös osoittaa asian olevan jollakin tavalla ajankohtainen.

Esimerkissä 3311a toimittaja haastattelee toijalalaista elokuvateatterin omistajaa. Ensimmäinen *tämä* –demonstratiivi voidaan luokitella tilanteisesti viittaavaksi, mutta jälkimmäinen tapaus edustaa diskurssaalista viittaamista. Siinä toimittaja mainitsee ulkomainoksesta kaksi elokuvaa, joista ensimmäisen hän mainitsee suoraan nimeltä ja vain jälkimmäisen kohdalla hän käyttää tarkenteena demonstratiivia

tämä. Puhuja ilmeisesti olettaa Digimonin olevan jo entuudestaan tutumpi kuin *The Mexican*, jota hän esittelee muutenkin monisanaisemmin.

Myös esimerkissä 3311b on kyseessä samantyyppinen esittelytilanne. Toimittaja on haastatellut vanhan kolmostienvarren yrittäjiä ja lopussa hän mainitsee *tämän yhteistyön*, josta aikaisemmin ei ole ollut puhetta. Niinpä NP:tä seuraa seloste, jota haastateltava vielä jatkossa täydentää.

Esimerkeissä 3311c ja 3311d käytetään *tämmöistä* – ja *tätä* – demonstratiiveja tavallaan pääsanojen esiinnostajina, mistä tulee niihin esittelevä sävy, mutta samalla ne ilmaisevat asian olevan keskustelutilanteeseen läheisesti liittyvä ja siitä käsin helposti kuulijan tunnistettavissa.

Esitteleväksi voidaan luokitella myös esimerkki 3311e, jossa puhuja esittelee elokuvateatteri Niagaraa. Hän käyttää *tämä* –demonstratiivia ehkä myös siitä syystä, että kyseinen elokuvateatteri sijaitsee maantieteellisesti hyvin lähellä ja on varmasti myös useimmille Tampereen radion kuuntelijoille ainakin jollakin tavalla tuttu. Siinä on siis myös tunnistuttavan käytön piirteitä. Varmuuden vuoksi puhuja kuitenkin esittelee elokuvateatteria ja sen ohjelmiston luonnetta. Hän käyttää tässäkin yhteydessä *tämä* –demonstratiivia ehkä myös siksi, että tuntee elokuvat itselleen tutuiksi ja jopa läheisiksi.

Viimeisessä esimerkissä (3311f) demonstratiivivalintaa tukee ajankohtaisuus, koska pääsanana määriteosa sitoo tarkoitteen nykyhetkeen. Pääsana on kuitenkin sen verran epämääräinen ja väljä, että se vaatii yksityiskohtaisempaa avaamista. Tässäkin tapauksessa on myös jotakin tunnistuttavaa, sillä *nykymeininki* –sanalla on varmasti monien mielessä negatiivissävyinen ”*nykyisin asiat ovat huonommin kuin ennen*” –merkitys.

*Olemme sitten Kaija Sierannan kanssa kättelemassa vähän tätä ulkomainosta- - ja seuraavia tulossa olevia leffoja ovat Digimon sekä **tämä** Brad Pitt Julia Roberts heidän tähdittämänsä The Mexican rakkautta ilman varmistinta ---(3311a)*

*Ihan loppuun vielä **tästä** yhteistyöstä Sääksmäen Silta sekä Viiden numeroteillä on vähän ajatuksena että kun tässä yhdessä ollaan niin vähän puhallettas yhteiseen hiileen - - (3311b)*

*Tampere tosiaan vetää lähinnä nuoria lapsiperheitä tai **tämmöistä** nuorta aikuisväestöä - - (3311c)*

*Olen nähnyt joitakin ruotsalaisia jotka pitävät **tätä** suomalaista peruskulttuuria hyvin eksoottisena - - (3311d)*

*Elokuvakeskuksen - - jossa on mukana luonnollisesti **tämä** elokuvateatteri Niagara joka lähettää **näitä** esittää **näitä** hyvin persoonallisia omintakeisia elokuvia - - (3311e)*

*No entä sitten **tämä** nykymeininki näkykö se nuorissa se että yhteiskunnalla menee ehkä huonosti - - (3311f)*

3.3.1.2. Tunnistuttavuus

Kuten edellä mainitsin, voi joskus olla hankalaa luokitella demonstratiiveja pelkästään esitteleviksi tai tunnistuttaviksi, sillä usein niissä on molempia sävyjä. Luokitteluni perustuukin lähinnä siihen, kumpi piirre niissä on määräävämpi. Selkeästi tunnistuttaviksi luokittelin vain kuusi *tämä* –demonstratiivia. Niissä on mielestäni selkeästi esillä puhujan oletus tarkoitteen tuttuudesta kuulijoille. Usein puhuja silti ikään kuin varmuuden vuoksi avaa asiaa esimerkkien tai muiden tarkentavien sanojen avulla, kuten esimerkeissä 3312a ja

3312b. Jälkimmäisessä tapauksessa tarkennus lieneekin paikallaan, sillä näyttelijöiden lakot eivät välttämättä ole kaikkien muistissa, vaikka puhujalle ja hänen haastattelemaalleen elokuva-alan ihmiselle ne ovatkin hyvin tuttuja.

Esimerkissä 3312c toimittaja haastattelee pienen elokuvateatterin omistajaa ja viitatessaan uusiin elokuvateattereihin hän käyttää *tämä* –demonstratiivia osoittamassa niiden olevan ajankohtaisia ja yleisesti tunnettuja. Puhuja itse vaikuttaa kuitenkin olevan innostuneempi vanhoista tunnelmallisiksi kokemistaan teattereista kuin näistä uusista ”*mammuttiteattereista*”, joten myös etäisyyttä ottava demonstratiivi *tu* olisi tässä esimerkissä ollut odotuksenmukainen valinta.

Esimerkissä 3312d puhuja olettaa Tampereesta hieman kauempana olevien kuntien olevan sekä toijalalaiselle haastateltavalleen että Tampereen radion kuuntelijoille tuttuja. Ne ovat myös maantieteellisesti suhteellisen lähellä, joten *tämä* –demonstratiivi on luonteva valinta.

*Eli tuleeko teille **näitä** hittileffoja kuten Titanic tällaisia teille - -*
(3312a)

*Sitten tuli **näitä** lakkoja näyttelijöitten lakkoja - -* (3312b)

*Samoja tuoksuja ei koskaan ole **näissä** suurissa studiorakennelmissa uusissa mammuttiteattereissa- -*(3312c)

*Toijala on sen verran kauempana ja samoin **nää** muut vähän kauempana Tampereesta olevat kunnat - -* (3312d)

3.3.2. TUO

3.3.2.1. Esittelevyys

Esitteleviksi luokittelemiani *tuo* –demonstratiivin muotoja löytyy aineistosta 20 kappaletta. Samalla kun ne esittelevät uutta aihetta, niihin voi joissakin tapauksissa (3321a, 3321b ja 3321c) liittyä myös tunnistuttavia piirteitä. Demonstratiivivalinnalla puhuja ilmaisee etäisyyttä, joka voi olla maantieteellistä, ajallista tai metaforista.

Esimerkissä 3321a puhuja viittaa tarkoitteeseen ensin tunnistuttavasti, sillä arvelee sen olevan monille kuulijoille tuttu, mutta jatkaa sitten kohteen esittelyä mainitsemalla sen sijainnin ja omistajan nimen. Näin alun perin tunnistuttavasta demonstratiivista muotoutuukin esittelevä. Demonstratiivin valintaa on ohjannut tässä tapauksessa kohteen maantieteellinen etäisyys puhujasta.

Esimerkeissä 3321b ja 3321c on käytetty proadjektiiveja *tuollainen* ja *tuommoinen* esittelemässä uutta asiaa, sillä kummassakin tapauksessa puhuja viittaa aiheeseen, jota käsitellään hetken kuluttua. Proadjektiivit myös korostavat indefiniittisen tarkoitteen ominaisuuksia ja niiden tuttuutta kuulijalle, mutta esittelevyys on näissä esimerkeissä mielestäni enemmän pinnalla, koska kyseessä on tuleva puheenaihe. Demonstratiivivalintaa on esimerkissä 3321b ohjannut se, että puhuja on halunnut ottaa etäisyyttä tarkoitteeseen. Hän ei ole itse tarkoitteen kaltainen nuori mies, joten hän ei käytä demonstratiivia *tämmöinen*, ja *semmoinen* taas veisi tarkoitteen liaksi kuulijan alueelle. Esimerkissä 3321c demonstratiivivalintaa tukee ennen kaikkea ajallinen etäisyys puhujan viittaaman aiheen käsittelyyn, sillä ennen kyseistä asiaa on tulossa vielä musiikkia.

Tuo savipaja Samotti on varmasti Vesilahdella monillekin hyvin tuttu paikka ja sen emäntä savenvalaja Irene Tuulikki Niemi- - (3321a)

*Kuinka enkelintekokurssit liittyvät vaikkapa ihan **tuommoiseen** nuoren miehen ikään ja varhaiskehitykseen- - (3321b)*

*Eli tuota eiköhän me päästetä tämä neiti ääneen ja jatketa sitten kello viidentoista jälkeen ihan **tuollaisilla** maanläheisemmillä asioilla- - - (3321c)*

3.3.2.2. Tunnistuttavuus

Tehtävältään ensisijaisesti tunnistuttavia *tuot* –demonstratiivien muotoja löytyy aineistostani 19 eli lähes saman verran kuin esitteleviä tapauksia. Niiden tehtävänä on siis ensisijaisesti osoittaa tarkoite yleisesti tunnetuksi.

Tällaisia puhujan yleisesti tunnetuiksi oletettavia asioita ovat joskus esimerkiksi kanavan omat ohjelmat, kuten esimerkeissä 3322a ja 3322b. Ne ovat tuttuja paitsi kanavan aktiivisille kuuntelijoille myös erityisen tuttuja puhujalle itselleen. Demonstratiiviksi puhuja on valinnut *tuon* luultavasti myös siksi, että ensinnäkin kyseiset ohjelmat lähetetään vasta jonkin ajan kuluttua puhehetkestä ja toisaalta niissä esiintyy joku muu toimittaja. Kuten luvussa 3.2.2.1. totesin, *tuot* voi viitata toisen tuotokseen, ja mielestäni näissä esimerkeissä on hieman samanlaista, joskin epäsuoraa, viittaamista, koska tarkoitteena on toisen toimittaman ohjelman nimi.

Esimerkeissä 3322c ja 3322d demonstratiivit toimivat yksinomaan yleisen tunnettuuden ilmaisimina. Esimerkissä 3322c demonstratiivi on hieman erikoisessa paikassa, koska puhuja lisää sen vasta viime hetkellä osoittaakseen jalkarättien olevan tuttuja sekä hänelle itselleen että oletettavasti myös kuulijoille. Esimerkissä 3322d toimittaja

esittelee säveltäjät, jotka hän kuitenkin olettaa yleisesti tunnetuiksi ehkä ajankohtaisuutensa vuoksi.

Esimerkeissä 3322e, 3322f ja 3322g viitataan maantieteellisiin paikkoihin. Paitsi että demonstratiivi *tu* on luonteva valinta jo kohteen maantieteellisen kaukaisuutensa vuoksi, sillä on selvästi myös yleistä tunnettuutta merkitsevä tehtävä. Esimerkkien 3322e ja 3322g pääsanoina olevat paikannimet ovat varmasti jokaiselle tamperelaiselle erittäin tuttuja ja esimerkin 3322f suuret kaupungit tunnistaa jokainen suomalainen kuulija. Lisäksi tätä tunnettuutta korostavaa tehtävää voi perustella sillä, että kyseiset esimerkit olisivat ymmärrettäviä ilman demonstratiivejakin.

Viimeisessä esimerkissä (3322h) toimittaja käyttää hieman poikkeuksellisesti *tuolla*-proadverbia viitatessaan lehtiin. Puhuja on luultavasti alun perin aikonut käyttää pelkkää proadverbia, mutta huomannut sitten oman esimerkkinsä vaativan adverbille pääsanana tullakseen varmasti oikein kohdennetuksi.

*Kuunnellaan myös **tu** pätkäsatu- - (3322a)*

*Aamupaloja vielä kello kymmeneen saakka ja luvassa muummuassa **tu** silloin ennen- - (3322b)*

*Mikään ei ole ikuista edes armeijan **nuo** jalkarätit eivät kestä ikuisesti- - - (3322c)*

*Tanel Paadar ja Dave Bentonhan olivat **nuo** voitokkaat eurovisiolaulun säveltäjät- - (3322d)*

*Kyseessä on **tuolla** Hervannassa nimenomaan teekkareiden pyörittämä lähiöteatteri- - (3322e)*

*Jos menemme **tuonne** Turkuun tai Lahteen Ouluun- - (3322f)*

Sen jälkeen tutkailemme tuon Pyhäjärven peesepee-tilannetta- - -
(3322g)

Tuollahan on hyvin paljon semmosiakin jumppaohjeita monissa lehdissä näkee joissa on nuoret parikymppiset tytöt trikoissaan taivuttelevat- -(3322h)

3.3.3. SE

3.3.3.1. Esittelevyys

Diskursuaalisesti viittaavia ja esitteleviä *se* –demonstratiivin muotoja on aineistossani 21 kappaletta. Kaikissa tapauksissa on käytetty proadjektiiviva *semmoinen* tai *sellainen*.

Proadjektiiveille on tyypillistä, että niiden avulla esitellään uusia tarkoitteita ja samalla korostetaan tarkoitteiden ominaisuuksien tuttuutta (Iso suomen kielioppi 2004:1354). Tämä lienee syynä siihen, että esittelevinä diskursuaalisina demonstratiivin muotoina esiintyy ainoastaan proadjektiiveja, sillä pronomini *se* on NP:n tarkenteena luonteeltaan lähinnä tunnistuttava ja määräinen (Iso suomen kielioppi 2004:1357).

Näihin esitteleviin proadjektiivii-ilmauksiin liittyy myös Maria Vilkun (1992:132) mainitsema pehmentimen tehtävä. Esimerkeissä 3331a, 3331b, 3331c, 3331d ja 3331e ilmauksiin tulee proadjektiivin myötä kevyempi ja jopa kohteliaampi sävy. Lisäksi esimerkissä 3331e proadjektiivii korostaa ilmauksen metaforisuutta, sillä ilman proadjektiiviva *tappelemiseen* tulee selvästi konkreettisempi sävy.

*Eli tehtiin **semmonen** keikka Tampereelta lenkki ajettiin moottoritietä tonne vähän matkan päähän ja sitten takasin - - (3331a)*

*Mitä on tullut sitten **sellaista** uutta mitä silloin ei ollut - - (3331b)*

*Pystytkö näin sanallisesti esimerkiksi **semmosen** kevyen aamujumppaohjeen antamaan jolla jokainen sais niin ku veren kiertämään paremmin - -(3331c)*

*Viiskymmentäluku oli **semmosta** kulta-aikaa ja kuuskymmentälukukin - -(3331d)*

*Onko se **semmosta** tappelua puun ja kuoren välissä - - (3331e)*

3.3.3.2. Tunnistuttavuus

Tunnistuttaviksi *se* –demonstratiivin muodoiksi luokittelin 22 tapausta. Suurimmassa osassa käytetään demonstratiivin pronominiuotoa, joka tekee viittauksesta selvästi määräisen ja puhujan ja kuulijan yhteiseen tietotaustaan vetoavan (Iso suomen kielioppi 2004:1357). Puhuja siis olettaa pääsanojen tarkoitteiden olevan kuulijalle tuttuja tai helposti pääteltäviä. Lisäksi demonstratiivin avulla saadaan ilmauksiin pääsanana painottava ja esiin nostava sävy.

Neljässä ensimmäisessä esimerkissä on selkeitä assosiatiivisen anaforan (Iso suomen kielioppi 2004:1377) tunnusmerkkejä. Tällä tarkoitetaan sitä, että anaforista sanaa ei ole aiemmin mainittu, vaan tarkoitteen voi päätellä kontekstista eli esimerkiksi puheenaiheesta.

Esimerkissä 3332a on kyse matkailualan yrittäjän haastattelusta, ja puhujan viitatessa *niihin markkoihin* kuulija ymmärtää sen tarkoittavan turistien tuomia tuloja yrittäjälle. Esimerkissä 3332b puhuja vetoaa kuulijan tietämykseen perinteisestä elokuvateatterin sisustuksesta. Hän

tosin kertoo ensin, miltä toijalalaisessa elokuvateatterissa näyttää, ja sen jälkeen luokittelee sisustuksen noudattavan *sitä perinteistä* linjaa. Puhuja tavallaan olettaa kuulijan olevan samaa mieltä siitä, mitä *se perinteinen* sisustus tarkoittaa. Esimerkin 3332c haastattelussa on puheenaiheena nuorten tekemät rikokset, ja ongelmien syitä pohditaan monipuolisesti. Tässä yhteydessä puhutaan myös nuorten vanhemmista, minkä jälkeen puhuja käyttää määräistä viittausta *sieltä kodista*. Tarkoite assosioituu ensinnäkin *vanhempien* kautta ja toisaalta yleisen (monissa julkisissa keskusteluissa tutuksi tulleen) olettamuksen kautta, jossa nuoren kotitaustalla arvellaan olevan suuri vaikutus nuoren käyttäytymiseen. Esimerkin 3332d *sitä satoa* tulee ymmärretyksi puheenaiheena olevien marjapensaiden kautta.

*Turistihan aina tuo **niitä** markkoja - - (3332a)*

*Tommosta ohutta kellertävää listaa paneelia joka on **se perinteinen** elokuvateatterin koristus seinillä - - (3332b)*

*Usein vanhempia syytetään että se on suorastaan **sieltä** kodista voidaan aina tuo ongelma löytää - - (3332c)*

*Kun puhutaan marjapensaista ni siinä halutaan tietysti **sitä** satoa - - (3332d)*

4. DEMONSTRATIIVIT ERI OHJELMATYYPEISSÄ

Tässä luvussa vertailen edellä luokittelemieni demonstratiivien käyttöä kolmessa eri ohjelmatyypissä:juonto-ohjelmissa, haastatteluohjelmissa ja uutisissa (taulukko 2). Tarkoitus on siis tuoda esiin demonstratiivien käytön eroja ja yhtäläisyyksiä erilaisissa ohjelmissa ja pohtia, miten nämä mahdolliset eroavaisuudet selittyvät. Käsittelen jokaista demonstratiivia omassa luvussaan tilanteisen, tekstuaalisen ja diskursuaalisen viittaamisen osalta. Olen jo edellisessä luvussa antanut esimerkkejä demonstratiivien käytöstä erilaisissa tehtävissä, joten tässä vaiheessa keskityn erojen ja yhtäläisyyksien raportointiin ja analyysiin. Selvyyden vuoksi annan kuitenkin jokaisesta demonstratiivin alalajista yhden tai tarvittaessa useamman esimerkin.

Taulukko 2. Demonstratiivit eri ohjelmatyypeissä.

		JUONNOT	HAASTAT- TELUT	UUTISET
<i>TILANTEINEN</i>				
TÄMÄ	lok.	24	116	1
	temp.	71	26	22
	esitt.	2	18	-
TUO	lok.	4	28	-
	temp.	6	4	-
	osoitt.	5	13	-
SE	lok.	2	8	-
	temp.	1	-	-
Yhteensä:		115	213	23
<i>TEKSTUAALINEN</i>				
TÄMÄ	oma t.	67	72	14
	toisen t.	17	69	10
TUO	oma t.	50	13	-
	toisen t.	9	16	-
SE	oma t.	167	191	15
	toisen t.	16	40	-
	lok.	32	2	-
Yhteensä:		358	403	39
<i>DISKURSAALINEN</i>				
TÄMÄ	esitt.	-	39	-
	tunn.	-	6	-
TUO	esitt.	11	9	-
	tunn.	11	8	-
SE	esitt.	2	19	-
	tunn.	6	16	-
Yhteensä:		30	97	-
YHTEENSÄ:		503	713	62

4.1. TÄMÄ

4.1.1. Tilanteinen käyttö

Tilannesiteisesti viittaavia *tämä* –demonstratiivin muotoja löytyy eniten haastatteluohjelmista, joissa niitä on yhteensä 160 kappaletta. Juonto-ohjelmissa viitataan tilannesiteisesti 97 kertaa ja uutisissa vain 23 kertaa.

Haastatteluohjelmien suurta tilannesiteisten *tämä* –demonstratiivi viittausten määrää selittää studion ulkopuolella eli niin sanotusti paikan päällä tehdyt haastattelut. Niissä käytetään peräti 116 kertaa lokaalisesti viittaavaa demonstratiivia (411a), jolla puhuja ilmaisee tarkoitteiden ja itsensä välisiä etäisyyksiä, kuten olen luvussa 3.1.1.1. esittänyt. Juonto-ohjelmissa, jotka siis lähetetään aina studiosta, lokaalisia viittauksia on käytetty vain 24 kertaa, sillä puhujan ei tarvitse juurikaan viitata omaan sijaintiinsa tai lähiympäristöönsä. Samasta syystä myös uutisissa lokaalista viittausta ei käytetä kuin kerran.

Millä tolalla nuorisotyö on noin kaiken kaikkiaan nykyään täällä Tampereella - - (411a)

Temporaalisia viittauksia löytyy eniten, 71 kappaletta, juonto-ohjelmista. Haastatteluohjelmissa viitataan ajallisesti 26 kertaa ja uutisissa suurin piirtein saman verran eli 22 kertaa. Juonto-ohjelmien suurta temporaalisten viittausten määrää selittää se, että näissä ohjelmissa toimittaja puhuu paljon ajankohtaisista ja kyseisen päivän tapahtumista (411b). Juonto-ohjelmille tyypillistä on myös oman kanavan päivän ohjelmiston kertaaminen aika ajoin.

Mitä tapahtuu tämän torstaipäivän aikana Pirkanmaalla - - (411b)

Luvussa 3.1.1.3. käsittelemistäni esittelevistä ja yleensä konkreettista läheisyyttä ilmaisevista *tämä* –demonstratiiveista 18 eli lähes kaikki esiintyvät haastatteluohjelmissa ja loput kaksi juonto-ohjelmissa. Kuten kyseisessä luvussa totean, näiden demonstratiivien avulla puhuja esittelee kuulijalle lähiympäristöään, jotta kuulijakin pääsee ikään kuin tilanteen tasalle. Tällaista konkreettisten tarkoitteiden esittelyä ei juonto-ohjelmissa ja uutisissa esiinny.

Sitten tämä oma liike täällä - (411c)

4.1.2. Tekstuaalinen käyttö

Tekstuaalisesti viittaavaa *tämä* –demonstratiivia esiintyy eniten haastatteluohjelmissa, joista sitä löytyy yhteensä 141 kappaletta. Juonto-ohjelmissa sitä käytetään 84 ja uutisissa 24 kertaa.

Omaan tuotokseen viittaavia tapauksia löytyy haastatteluista 72 ja juonto-ohjelmista 67 kappaletta eli suurin piirtein saman verran. Molemmissa ohjelmatyypeissä *tämä* –demonstratiivia käytetään tilanteissa, joissa puhuja haluaa esitellä lisää mainitsemaansa tarkoitetta tai tuoda puheenaiheeseen jonkin uuden näkökulman, kuten esimerkin 412a haastattelussa, jossa puhuja viittaa aiemmin mainitsemaansa *liikenteen hiljenemiseen* ja muotoilee nyt oman päätelmänsä siitä, mitä liikenteen hiljeneminen *merkitsee*. Juonto-ohjelmille on lisäksi tyypillistä, että puhuja esittelee ensin puheenaiheen, joka voi liittyä esimerkiksi päivän tulevaan ohjelmistoon, ja sen jälkeen viittaa siihen paljaalla *tämä* –demonstratiivilla (412b). Näissä viittauksissa myös *se* olisi mahdollinen - ja jonkin verran sitä käytetäänkin – mutta käyttäessään *tämä* –pronominia puhuja pitää tarkoitteen omalla alueellaan ja samalla korostuu korrelaatin tekstuaalinen läheisyys.

Uutisissa omaan tuotokseen viittaavia muotoja on 14, joista puolet on uutislähetysten alussa olevia kataforisia viittauksia (*tässä aiheitamme*) puhujan esitellessä lyhyesti päivän uutisaiheet. Loput viittauksista ovat lähes yksinomaan paljaita, mikä johtuu uutisten kirjakielisyydestä. Kirjoitettu kieli pyrkii tiivyyteen, joten korrelaattia ei toisteta, ellei se ole ymmärrettävyyden takia välttämätöntä. Puhekielessä, jota juonto-ohjelmat ja haastattelut edustavat, sen sijaan suositaan sopivaa väljyyttä ja toistoa.

Elikkä tämä liikenteen hiljeneminen vanhalla kolmostiellä merkitsee sitä että uudenlaista palvelua tarvitaan - - (412a)

Jugoslavian presidentinvaalit uusitaan näin kertoi tänään jugoslavalainen radioasema - - tüstä enemmän Tänään iltapäivällä-lähetyksessä - - (412b)

Toisen tuotokseen viittaavia *tämä* –demonstratiiveja esiintyy haastatteluissa 69, juonnoissa 17 ja uutisissa 10 kertaa. Yllättävää on se, että *tämä* –demonstratiivia käytetään viitattaessa toisen tuotokseen enemmän kuin *tuotokseen* –demonstratiivia, kuten jo luvussa 3.2.1.2. totesin.

Haastatteluohjelmien suurempaa demonstratiivimäärää verrattuna juonto-ohjelmiin ja uutisiin selittää luonnollisesti se, että haastatteluissa on aina läsnä myös toinen ihminen, kun juonto-ohjelmissä ja uutisissa puhuja on studiossa yksin. Syitä siihen, että toimittaja viittaa haastateltavansa puheeseen *tämä* –demonstratiivilla, lienee monia. Kuten jo luvussa 3.2.1.2. esitin, yksi merkittävä syy lienee se, että tällä tavoin toimittaja pyrkii pitämään puheenaiheen omalla alueellaan ja siten paremmin esillä (412c). Toisaalta tarkoite on näissä tapauksissa myös tekstuaalisesti lähellä, joten sitä ei tarvitse erityisesti osoittaa (käyttämällä demonstratiivia *tuotokseen*). Demonstratiivi *se* toimisi näissä tapauksissa myös, mikäli viittaamiseen käytettäisiin paljasta demonstratiivia. NP:n osana se tekisi viittauksesta lähinnä

diskursaalisen, jolloin puhuja viestisi tarkoitteen olevan yleisesti tunnettu.

Juonto-ohjelmissa ja uutisissa toisen tuotokseen viitataan ainoastaan adverbilla *näin*. Ne kaikki esiintyvät tilanteissa, joissa puheenvuoro siirtyy jostain muualta takaisin studioon. Esimerkiksi haastattelun loputtua toimittaja voi viitata haastateltavaan tai haastatteliijaan, kuten esimerkissä 412d.

Miten Sydneyn paralympialaisiin valmistautuminen sitten on sujunut näiltä urheilijoilta - - (412c)

Näin sanoi vammaisurheilun tuki ry:n puheenjohtaja - - (412d)

4.1.3. Diskursaalinen käyttö

Diskursaalisia eli lähikontekstissa korrelaattomia *tämä*-demonstratiiveja ei esiinny aineistoni juonto-ohjelmissa ja uutisissa lainkaan. Haastatteluohjelmista niitä löytyy yhteensä 45 kappaletta, joista esittelevässä tehtävässä (413a) esiintyy 39 ja tunnistuttavana (413b) kuusi tapausta.

Mielenkiintoista on se, että diskursaalista *tämä* -demonstratiivia esiintyy haastatteluissa melko runsaastikin mutta ei lainkaan juonto-ohjelmissa. Ainakin osasyynä lienee se, että haastatteluohjelmissa toimittajan eli puhujan lisäksi samassa tilassa on läsnä toinen kuulijatahoista eli haastateltava. Heillä on näköyhteys toisiinsa, mikä tekee puhujan lähialueelle viittaavan *tämä* -demonstratiivin käytön luontevammaksi myös silloin, kun viittaaminen ei varsinaisesti olekaan tilannesidonnaista. Käyttämällä demonstratiivia *tämä* puhuja kuitenkin sijoittaa kohteen lähipiiriinsä samalla, kun esittelee sitä. Koska puheenaihe on haastattelijan ja haastateltavan yhteinen, myös tuo lähipiiri on ikään kuin heidän välissään ja siten heidän yhteinen.

Myös tunnistuttavissa tapauksissa *tämä* sijoittaa kohteen lähipiiriin eli tässä tapauksessa erityisesti puhujan itsensä ja haastateltavan yhteisen tiedon alueelle.

*Täällä on tietysti ympärillä männikköä ja oikein **tämmönen** kaunis rantamaisema* - - (413a)

*Puhutaan pienten elokuvateattereiden pärjäämisestä **näiden** suurten rinnalla* - - (413b)

4.2. TUO

4.2.1. Tilanteinen käyttö

Demonstratiivia *tu* käytetään tilannesiteisesti eniten haastatteluohjelmissa, joissa sitä esiintyy yhteensä 45 kertaa. Juonto-ohjelmissa sitä käytetään vain 15 kertaa ja uutisissa ei lainkaan. Tilannesiteisesti viittaava *tu* on siis selvästi harvinaisempi kuin tilannesiteinen *tämä*.

Haastatteluohjelmien 45 demonstratiivista 28 on lokaalisesti viittaavia. Niillä viitataan haastattelutilanteessa puhujan havaitsemiin kohteisiin, jotka eivät ole puhujan lähipiirissä (421a). Koska haastattelut tehdään yleensä niin sanotusti paikan päällä, ovat puheenaiheen kannalta olennaiset viittauskohteetkin yleensä lähellä, joten se selittää *tämä* –demonstratiivin suurta määrää verrattuna *tuohon*. Juonto-ohjelmissa lokaalista viittausta käytetään odotetusti vähän, vain neljä kertaa.

*Sääksmäen Neste **tuossa** vähän matkan päässä lopetti* - - (421a)

Tuo –demonstratiivia käytetään myös erityiseen osoittamiseen, vaikka tarkoite ei olisikaan kovin kaukana. Näitä tapauksia esiintyy

haastatteluissa 13 ja juonto-ohjelmissa viisi kappaletta. Tämän tyyppinen viittaaminen edellyttää tavallisesti näköyhteyttä puhujan ja kuulijan välille, joten siksi se on juonto-ohjelmissa vieläkin harvinaisempi kuin haastatteluissa, joissa puhujalla on sentään näköyhteys toisen kuulijatahon eli haastateltavan kanssa.

Tämä teatterihan - - aloitti toimintansa tässä samassa paikassa ja tuon rautatieaseman läheisyydessä - - (421b)

Tuo –demonstratiivia käytetään myös temporaalisissa viittauksissa, tosin hyvin vähän: juonto-ohjelmissa kuusi ja haastatteluissa neljä kertaa. Koska *tuon* –demonstratiivilla viitataan ajallisesti kauemmas kuin *tämä* –demonstratiivilla (kuten olen luvussa 3.1.2.3. todennut), on sen käyttö ajankohtaisuutta korostavissa radio-ohjelmissa ymmärrettävästi vähäistä.

Ja tuolla ennen kello neljäätoista on taas lasten paketin vuoro - - (421c)

4.2.2. Tekstuaalinen käyttö

Tuo –demonstratiivia käytetään tekstuaaliseen viittaamiseen juonto-ohjelmissa 59 kertaa ja haastatteluohjelmissa noin puolet vähemmän eli 29 kertaa. Uutisissa *tuon* ei esiinny kertaakaan tekstuaalisesti viittaavana.

Omaan tuotokseen viittaavia demonstratiiveja esiintyy juonto-ohjelmissa 50 kappaletta. Juonto-ohjelmissa omaan puheeseen viitataan siis lähes yhtä paljon *tämä* – ja *tuon* –demonstratiiveilla. Joissakin tapauksissa puhuja valitsee demonstratiivin *tuon*, koska korrelaatti on sen verran kauempana, että se tarvitsee erityistä osoittamista tullakseen tunnistetuksi. Tekstuaalisesta etäisyydestä ei kuitenkaan läheskään aina ole kyse, sillä usein puhuja viittaa myös

juuri mainitsemaansa korrelaattiin NP:llä, jonka tarkenteena on *tu*. Näitä tapauksia näyttää yhdistävän kuitenkin se, että lähes aina viittauksen kohde on jollakin tavalla kaukaisempi puhujalle kuin *tämä* –viittauksissa. Kohteena voi esimerkiksi olla aihe, jota joku muu toimittaja käsittelee myöhemmin päivän aikana, jolloin demonstratiivilla ehkä ilmaistaan myös ajallista etäisyyttä (422a). Samoin puhuja käyttää usein *tu* –viittauksia kertoessaan ajankohtaisista tapahtumista niin sanotussa menovinkit –osiossa. Puhuja näyttää siis sijoittelevan puheenaiheita ja kohteita demonstratiivin avulla hieman etäämmäs itsestään silloin, kun aihe ei ole siinä mielessä läheinen, että se olisi hänen omassa ohjelmassaan. Lisäksi *tu* –demonstratiivia käytetään myös, kun oletetaan tarkoitteen olevan kuulijalle tuttu, kuten olen luvussa 3.2.2.2. olen todennut.

Haastatteluissa omaan tuotokseen viitataan demonstratiivilla *tu* vain 13 kertaa eli huomattavasti vähemmän kuin demonstratiivilla *tämä*. Enimmäkseen puhuja käyttää *tu* –demonstratiivia tilanteissa, joissa korrelaatti on tekstuaalisesti niin kaukana, että se vaatii erityistä osoittamista. Kahdessa tapauksessa viittaus on osittain myös tilannesiteinen, kun puhuja viittaa kohteeseen, joka on sekä haastateltavan että haastattelijan näköpiirissä. Tekstuaalisiksi nämä viittaukset tekee kuitenkin se, että puhuja on myös maininnut tarkoitteet jo aiemmin.

Hän pitää tyttärensä kanssa enkelintekokursseja halukkaille ryhmille. Tuosta asiasta noin pariakymmentä minuuttia ylitse kolmentoista- - (422a)

Toisen tuotokseen viittaavia *tu* –demonstratiiveja löytyy juonto-ohjelmista yhdeksän ja haastatteluista 16 kappaletta. Juonto-ohjelmissa puhuja viittaa *tu* –demonstratiivilla usein juuri päättyneisiin haastatteluohjelmiin, sillä muunlaisia toisen puheeseen viittaamistilanteita ei juonto-ohjelmissa juuri olekaan. Haastatteluohjelmien tapaukset ovat sellaisia, joissa joko korrelaatti on

tekstuaalisesti niin kaukana, että se vaatii selkeää osoittamista, tai tarkoite kuuluu niin selvästi haastateltavan elämänpiiriin, että puhuja haluaa ikään kuin asettaa itsensä siitä hieman kauemmas (422b). Mikäli puhuja käyttäisi näissä tilanteissa demonstratiivia tämä, hän pitäisi itsensä metaforisesti lähellä puheenaihetta, jolloin syntyisi vaikutelma, että puheenaiheena oleva asia on myös haastateltavalle läheinen.

Kuinka tärkeää se on pitää mahdollisimman kuivana tuo hauta - -
(422b)

4.2.3. Diskurssialinen käyttö

Diskurssialisia *tu* –demonstratiivin viittauksia löytyy haastatteluohjelmista 17 ja juonto-ohjelmista 22 kappaletta. Uutisissa sitä ei käytetä lainkaan, kuten ei diskurssialisia demonstratiiveja ylipäänsä.

Esittelevässä tehtävässä *tu* esiintyy haastatteluissa ja juonto-ohjelmissa suurin piirtein yhtä usein: edellisissä yhdeksän ja jälkimmäisissä 11 kertaa. *Tuo* –demonstratiivin valintaa ohjaa lähinnä halu ottaa etäisyyttä tarkoitteeseen, kuten olen luvussa 3.3.2.1. todennut. *Tämä* toisi tarkoitteen turhan lähelle puhujaa ja *se* veisi tarkoitteen liiaksi kuulijan alueelle. Joissakin tapauksissa (kuten esimerkissä 423a) myös *se* olisi yhtä käyttökelpoinen, joten kyse on toisaalta myös puhujan omasta mieltymyksestä.

Usein sanotaan että vanhemmat vähän pelkäävät lapsiansa eivät uskalla ottaa tuollaista tiukempaa asennetta kasvatuserästä - -
(423a)

Myös tunnistuttavia tapauksia löytyy haastatteluista ja juonto-ohjelmista suunnilleen yhtä paljon. Haastatteluissa niitä on kahdeksan

ja juonto-ohjelmissa 11 kappaletta. Tällä demonstratiivivalinnalla osoitetaan ennen kaikkea yleistä tunnettuutta ja lisäksi sijoitetaan kohde kauemmas itsestä kuin *tämä* –demonstratiivia käytettäessä (luku 3.3.2.2.)

*Onko pulaa siitä että olisivat **nuo** vanhemmat mukana se on varmasti semmonen yksi keskeinen sektori jonka pitäisi tietää - - (423b)*

4.3. SE

4.3.1. Tilanteinen käyttö

Demonstratiivia *se* käytetään odotuksenmukaisesti hyvin vähän tilannesiteisessä viittaamisessa. Haastatteluohjelmissa sitä löytyy kahdeksan tapausta, jotka kaikki ovat lokaalisesti viittaavia (431a). Juonto-ohjelmissa tilanteista *se* –demonstratiivia esiintyy kolme kertaa, joista kaksi on lokaalisia ja yksi temporaalinen viittaus.

*Pihamaalla jossa voi sanoa yhdellä silmäyksellä aikakaudet kohtaavat **siinä** on kolme aittaa hyvin vanhaa punamulta-aittaa - - (431a)*

4.3.2. Tekstuaalinen käyttö

Demonstratiivia *se* käytetään odotuksenmukaisesti eniten tekstuaalisessa viittaamisessa. Se on erittäin yleinen sekä haastatteluissa, joissa sitä käytetään 233 kertaa, että juonto-ohjelmissa, joista sitä löytyy 215 kappaletta. Uutisissa sitä sen sijaan käytetään vain 15 kertaa.

Omaan tuotokseen viittaavia tapauksia on haastatteluissa 191, juonto-ohjelmissa 167 ja uutisissa 15 kappaletta. Haastatteluohjelmien viittauksista 125 on anaforisia eli taaksepäin viittaavia ja loput 66

kataforisia eli eteenpäin viittaavia, kuten esimerkissä H6a. Juonto-ohjelmissa anaforisia viittauksia on 130 ja kataforisia 37 kappaletta ja uutisissa anaforisten osuus on 13 ja kataforisten kaksi. Kataforisten viittausten suurehkoa määrää puhekielisissä ohjelmissa eli juonto – ja haastatteluohjelmissa selittää pronominin *se* esiintyminen lauseen tukipronominina (432a ensimmäinen demonstratiivi). Tällaista tukipronominin käyttöä suositaan varsinkin puhekielessä, johon se tuo tarvittavaa väljyyttä, sillä rakenteen kannalta se on harvoin välttämätön. Kirjoitettu kieli ei tiiviytensä vuoksi niinkään suosi tukipronomineja. Tätä tukee myös oman aineistoni kirjakieliset uutiset, joissa *se* esiintyy kataforisena tukipronominina vain kaksi kertaa.

Anaforisista viittauksista suurin osa tehdään paljaalla demonstratiivilla juuri mainittuun korrelaattiin. Haastatteluissa paljaita omaan tuotokseen viittaavia tapauksia on 100, juonto-ohjelmissa 104 ja uutisissa 13 kappaletta. NP:n tarkenteena *se* toimii haastatteluissa 25 ja juonto-ohjelmissa 26 kertaa. Uutisissa tarkenteellisia ilmauksia ei esiinny lainkaan. Anaforiselle *se*- demonstratiiville näyttää siis olevan luonteenomaista, että sitä käytetään erityisesti tilanteissa, joissa pelkkä paljas demonstratiivi riittää korrelaatin tunnistamiseen. Tällaisia ovat tilanteet, joissa viittauskohde ensin esitellään tai mainitaan ja saadaan näin kuulijan huomion kohteeksi, minkä jälkeen pelkkä demonstratiivi riittää tunnistuttamaan kohteen(432b). Tarkenteellista NP:tä käytetään vain, jos korrelaattia on vaikea hahmottaa pelkän demonstratiivin avulla (432c). Valtava ero haastattelu- sekä juonto-ohjelmien ja uutisten välillä selittynee puhekielen ja kirjakielen erolla. Haastattelu- ja juonto-ohjelmissa käytetään epätäydellisiä lauseita, joissa samaan korrelaattiin voidaan viitata useaankin otteeseen(432d), sillä puhuja muotoilee sanottavansa vasta puhehetkellä toisin kuin etukäteen kirjoitetuissa uutisissa.

Keskikesällä halutaan sitä että kukat pysyisivät edelleen kauniisti kukassa ja siihen on tietysti omat keinonsa - - (432a)

*Tää on toistaseks vielä tämä uusi mooottoritie jonkinlainen turistinähtävyys ja te koitte **sen** täällä - - (432b)*

*Sinä olet ollut kiinnostunut nimenomaan näistä liikenneolosuhteista täällä alueella. Mitä minkälaiset ovat **ne** visiot - - (432c)*

*Joku lukko on nivelissä tai tuolla jossain selkärangassa tai välilevyssä tai missä tahansa **sen** voi niin ku sillä tavalla simpsalapim tavallaan **sen** helpotuksen tuoda mutta mutta tuota **sehän** ei pitkään kestä - - (432d)*

Toisen tuotokseen viitataan *se*- demonstratiivilla haastatteluissa 40 ja juonto-ohjelmissa 16 kertaa. Toisen tuotokseen viittaavia paljaita demonstratiiveja löytyy haastatteluista 27 (432e) ja juonto-ohjelmista 12 kappaletta. Loput tapaukset esiintyvät siis NP:n osina. Tämä suhteellisen pieni määrä verrattuna omaan tuotokseen viittaavien *se*-demonstratiivien määrään selittyy luultavasti sillä, että esimerkiksi haastattelijan kommentoimissa haastateltavan puhetta ja muotoillessa uutta kysymystä on mahdollinen korrelaatti niin vaikeasti löydettävissä, että puhujan on ikään kuin uudelleen esiteltävä ja nostettava se esiin. Näissä tilanteissa puhuja näyttää suosivan *tämä*-demonstratiivia.

***Siitä** lähti tämä harrastus liikkeelle ja onko tää ollt sitten harrastus vai työ - - (432e)*

Lokaalisiksi viittauksiksi luokittelin tapaukset, joissa viitataan paikkaan, vaikkakin tekstin kautta. Tällaisia viittauksia käytetään juonto-ohjelmissa 32 ja haastatteluissa kaksi kertaa. Näistä suurin osa (26 ja yksi) on paljaita viittauksia. Nämä tapaukset voidaan oikeastaan luokitella sekä tilanteisiksi että tekstuaalisiksi viittauksiksi, kuten esimerkin 432f demonstratiivi, joka viittaa sekä toisen tuotokseen että oletettuun paikkaan. Olen kuitenkin omassa työssäni luokitellut

tekstuaaliksi myös ne viittaukset, joissa on lisäksi tilanteisen viittaamisen piirteitä.

Sinne jäi ulvomaan mylläri Huttunen ensi-ilta Komediateatterissa on tänään - - (432f)

4.3.3. Diskurssaalinen käyttö

Se –demonstratiivia käytetään diskurssaalisesti viittaavana erityisesti haastatteluohjelmissa, joissa sitä esiintyy yhteensä 35 kertaa. Juonto-ohjelmissa se esiintyy ainoastaan kahdeksan kertaa.

Esitteleviä tapauksia on haastatteluissa 19 ja juonto-ohjelmissa kaksi kappaletta. Kaikki esittelevät tapaukset ovat siis proadjektiivimuotoja, kuten luvussa 3.3.3.1. olen todennut. Syynä siihen, että nämä tapaukset esiintyvät lähes yksinomaan haastatteluohjelmissa, lienee niiden toimiminen pehmentiminä. Tällaista kohteliaisuutta lisäävää pehmentimien käyttöä suositaan varmasti enemmän kahden (tai useamman) ihmisen välisessä keskustelussa kuin juontotyypissä yksinäisessä puhumisessa.

Pamautapa tähän loppuun sellainen yksi oikein konkreettinen asia jota haluat ajaa - - (433a)

Tunnistuttavia *se* –demonstratiiveja löytyy haastatteluista 16 ja juonto-ohjelmista kuusi kappaletta. Haastatteluohjelmissa näyttää siis olevan juonto-ohjelmia useammin tilanteita, joissa puhuja voi viitata kuulijan ja itsensä väliseen yhteiseen tietoon. Rohkeutta tällaiseen viittaamiseen tuo luultavasti puhujan varmuus siitä, että ainakin toinen kuulijataho eli haastateltava tunnistaa viittauksen kohteen.

Tampereen ihan siinä lähiseudulla Ylöjärvet, Nokiat, Kangasalat sun muut siellähän ei teattereita ole - - (433b)

5. PÄÄTELMIÄ

Aineistoni 1278 demonstratiivista 800 eli suurin osa esiintyy tekstuaalisessa viittaamisessa. Koska kyseessä ovat radio-ohjelmat, ei tämä tekstuaalisen viittaamisen paljous sinänsä yllätä, vaan sen sijaan huomio kiinnittyy lähinnä demonstratiivin valintaan. Valtademonstratiivina tekstuaalisessa viittaamisessa käytetään odotetusti demonstratiivia *se*. Sillä viitataan enimmäkseen puhujan omaan tuotokseen, mikä on selitettävissä siten, että radio-ohjelmista enemmistö on yhden toimittajan studiosta käsin toimittamaa ohjelmaa. Näin ollen toimittaja voi näissä tilanteissa viitata ainoastaan omaan tuotokseensa.

Yllättävintä tekstuaalisen viittaamisen osalta on *tämä*-demonstratiivien suuri määrä (249 kappaletta) ja erityisesti se, että sitä käytetään peräti 96 kertaa viittaamassa toisen tuotokseen. Tämä on siis suhteellisen uutta verrattuna esimerkiksi Larjavaaran ja Ison suomen kieliopin näkemyksiin, jotka korostavat *tämä*-demonstratiivin tehtävää omaan tuotokseen viittaajana ja *tu*-demonstratiivia toisen tuotokseen viittaajana. Radiopuheelle näyttää kuitenkin olevan tyypillistä, että *tämä*-demonstratiivin avulla puheenaihetta pyritään pitämään kuulijoiden huomion kohteena, joten siksi sitä käytetään ikään kuin esillä pitäjänä myös viitattaessa toisen tuotokseen. Samalla puhuja ilmaisee metaforista läheisyyttä puheenaihetta kohtaan ja pitää aiheen omalla alueellaan, kuten Laury (1997: 59-60) on tutkimuksessaan todennut.

Demonstratiivia *tu* käytetään toisen tuotokseen viittaamisessa vain vähän (88 tapauksesta 25), mikä selittyy edellä mainitusta *tämä*-demonstratiivin suosimisesta, mutta sen sijaan omaan tuotokseen sillä viitataan peräti 63 kertaa. Tätä hieman yllättävän suurta määrää selittää kuitenkin se, että useimmiten *tu*-demonstratiivilla viitataan omassa

tuotoksessa referenttiin, joka liittyy toiseen puhujaan. Esimerkiksi puhuja viittaa ohjelmaan, jossa esiintyy joku toinen toimittaja kuin puhuja itse. Näin puhuja ottaa metaforista etäisyyttä puheenaiheeseen, joka ei kuulu hänen omalle alueelleen.

Tekstuaalisen viittaamisen jälkeen seuraavaksi eniten (351 kertaa) demonstratiiveilla viitataan tilanteisesti. *Tämä* on tilanteisen viittaamisen valta-demonstratiivi, sillä useimmiten viittaamisen kohde on tilanteessa konkreettisesti lähellä. *Tämä*-demonstratiivit liittyvät usein myös ajanilmauksiin (kuten *tänä torstaipäivänä*), mikä osaltaan selittää niiden suurta käyttötiheyttä. *Tuo*-demonstratiivia käytetään odotuksenmukaisesti viitattaessa lähietäisyyttä kauemmas ja *se* esiintyy viitattaessa kuulijan huomionpiiriin, mikä radiopuheen ollessa kyseessä on hyvin harvinaista.

Aineistossani käytetään jonkin verran myös Larjavaaran esittelemää diskurtaalista viittaamista. Tutkimukseni tulokset tukevat Larjavaaran linjaa siinä mielessä, että myös oman aineistoni diskurtaaliksi luokittelemistani tapauksista löytyy esitteleviä ja tunnistuttavia piirteitä. Demonstratiivien jako jompaankumpaan alaluokkaan vaikuttaa kuitenkin hieman väkinäiseltä, sillä usein samassa demonstratiivissa saattaa olla sekä esitteleviä että tunnistuttavia piirteitä.

Verrattaessa demonstratiivien esiintyvyyttä ja käyttöä eri tekstilajien eli ohjelmatyypin välillä on haastatteluohjelmien suurin demonstratiivimäärä (713 kappaletta) odotettu. Eroa juonto-ohjelmiin tulee erityisesti diskurtaalissa ja tilanteisessa viittaamisessa. Diskurtaalisten viittausten määrää selittää *tämä*-demonstratiivin suurempi esiintyvyys haastatteluohjelmissa, kun taas juonto-ohjelmissa *tämä* ei esiinny diskurtaalaisesti viittaavana lainkaan. Tilanteisten viittausten suurta määrää haastatteluohjelmissa selittää se, että toimittajalla ja haastateltavalla on tilanteisen viittaamisen mahdollistava tai ainakin sitä helpottava näköyhteys toisiinsa.

Tekstuaalista viittaamista käytetään molemmissa ohjelmatyypeissä lähestulkoon saman verran.

Uutisissa demonstratiiveja käytetään hyvin vähän (yhteensä 62 kappaletta). Selityksenä tähän voidaan pitää uutisten kirjakielisyyttä. Demonstratiivien runsas käyttö näyttää olevan tyypillistä nimenomaan puhutulle kielelle.

LÄHTEET

HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA, ALHO, IRJA 2004: Iso suomen kielioppi

ITKONEN, TERHO 1966: Tutkimus suomen asyndetonista. – Virittäjä 70. s.402 - 423

LARJAVAARA, MATTI 1990: Suomen deiksis. Suomi 156. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.

----- 2001:Tämä, tuo vai se? – Kielikello. Kielenhuollon tiedotuslehti. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.s.17 – 22.

LAURY, RITVA 1997: Demonstratives in interaction: the emergence of a definite article in Finnish. John Benjamins. Amsterdam.

PENTTILÄ, AARNI 1957: Suomen kielioppi. WSOY. Helsinki.

SEPPÄNEN, EEVA – LEENA 1998: Läsnaolon pronominit: *tämä*, *tuo*, *se* ja *hän* viittaamassa keskustelun osallistujaa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.

VILKUNA, MARIA 1992: Referenssi ja määräisyys suomenkielisten tekstien tulkinnassa. Suomi 163. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.